

Araştırma Makalesi

Başvuru: 02.12.2024

Kabul: 19.12.2024

Atıf: Alper, Çağrı. "Aristoteles'te Yerin Topolojik Gücü," *Temaşa Felsefe Dergisi* sayı: 23 (Haziran 2025): 80-98. <https://doi.org/10.55256/temasa.1595075>Aristoteles'te Yerin Topolojik Gücü¹Çağrı Alper²

ORCID: 0009-0008-1961-4543

DOI: 10.55256/TEMASA.1595075

Öz

Bu çalışma, Aristoteles'in *topos* (yer) kavramını inceleyerek, onun topolojik önemini Platon'un *khora*ısıyla karşılaştırmalı olarak ele alır. *Khora* soyut ve belirli sınırları olmayan bir kavramken, *topos* hareket ve yerin fiziksel dünyadaki anlamını sistematik bir çerçeveye oturtur. Aristoteles, yeri, bir cismin kendisini içeren başka bir cismin hareketsiz ve doğrudan sınırı olarak tanımlar ve bunu madde, form ve aralık kavramlarından ayırır. Bu sınır, nesnelerin kimliği ve dinamiği için temel olup, doğal elementlerin "uygun yerlerine" doğru hareket etmelerine olanak tanır. Araştırma, *topos*'un hem metafizik bir kategori hem de fiziksel bir belirleyici olarak işlediğini, yukarı, aşağı, sol ve sağ gibi yönlerin kozmosu düzenlediğini ortaya koymaktadır. Aristoteles, boşluk ve sınırsız uzay kavramlarını reddederken, yeri değişimin temel bir ilkesi olarak konumlandırır ve fiziğini doğal düzenle uyumlu hale getirir. *Kategoriler* ve *Fizik* eserlerinde yapılan tartışmalarla, yerin hareketi yöneten ve nesnelerin sonlu evrendeki ilişkisel özünü kapsayan bir sınır olarak işlev gördüğü vurgulanır ve Aristoteles'in doğa felsefesindeki temel konumu ortaya çıkarılır.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, Platon, Yer, Topos, Sınır, Uzay, Boşluk, Hareket, Değişim.

The Topological Power of Place in Aristotle

Abstract

This study explores Aristotle's concept of *topos* (place), addressing its topological significance in contrast to Plato's *khora*. While *khora* is abstract and lacks precise boundaries, *topos* provides a systematic framework for understanding movement and location in the physical world. Aristotle defines place as the immediate, motionless boundary of the containing body, distinguishing it from matter, form, and interval. This boundary is integral to the identity and dynamics of objects, enabling natural elements to move toward their 'proper place.' The investigation reveals that *topos* operates as both a metaphysical category and a physical determinant, with directions like up, down, left, and right organizing the cosmos. While rejecting void and unlimited space, Aristotle situates place as a principle underlying change, aligning his physics with natural order. The analysis integrates discussions from *Categories* and *Physics* to highlight place as a boundary that governs motion and encapsulates the relational essence of objects within the finite cosmos, presenting it as a foundational concept in Aristotle's natural philosophy.

Keywords: Aristotle, Plato, Place, Topos, Boundary, Space, Void, Movement, Change.

¹ Bu çalışma, yazarın hazırlamakta olduğu doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir.

² Avukat, Doktora Öğrencisi, Muğla Üniversitesi, Felsefe Bölümü. cagrialper48@hotmail.com

Giriş

Platon'un *khora* kavramının soyut, geometrik ve belirsiz oluşu, başta nesnelerin yer değiştirmesi olmak üzere, hareket konusundaki yetersizliği, Aristoteles'in somut olarak nesnelerin 'nerede' olduğu sorusuna cevap veren, fizik biliminin ortak ve tümel bir kavramı olarak *topos* (yer) kavramını geliştirmesine yol açar. *Timaios*'un yarı mitolojik bir havayla yazılmış, karmaşık ve anlaşılması güç olan üçüncü türünün belirsiz statüsü, yerini *Fizik*'te ayakları sağlam basan, doğa, hareket, yer, sınır, kap, boşluk gibi kavramların sistematik işleyişine bırakır.³

Aristoteles için, sonlu bir evren içinde yaşayan canlı ve cansız her cismin bir yerde olması, var olması için zorunlu bir koşuldur ve her cismin de varlığını sürdürebilmesi için kendine özgü bir yeri vardır.⁴ İçinde yaşayan varlıkları belirlediği için nesnelerin hiçbirisi onsuz olamıyorsa 'yer'in her şeyden önce geldiğini ve nesneler yok olsa da onun yok olmadığını söylemek mümkündür.⁵

Aristoteles'te fizik ve metafizik iç içedir. Aristoteles'in *Fizik* adlı eserini, bugün anladığımız şekliyle pozitif bir fizik bilimi değil, metafizik ilkelerden hareketle yazılmış bir 'doğa felsefesi' olarak anlamak daha doğru olur.⁶ *Fizik* kendi konularını kısmen deneysel veriler kullanarak, kısmen de daha genel bir felsefi bakış açısıyla ele alır. Aristoteles için *topos*, aynı zamanda hem 'nicelik' hem de 'nerede' sorusuna cevap veren bir yüklem olmak üzere metafizik bir kategoridir.

'Yer' (*topos*) kendisini işgal eden bütün cisimlerden farklı görünür. Bu nedenle 'yer' kendisinde bulunan nesnelerden değişik bir şeydir.⁷ İster doğası gereği, isterse insan yapımı olsun, hareket eden ve ettirilen her şey, yerle doğrudan bir ilişkiye sahiptir. Dört temel elementin her biri engellenmediği sürece, kendi uygun yerine doğru hareket eder, örneğin ateş her zaman hafif olduğundan yukarı ve toprak ağır olduğu için aşağı doğru hareket eder. Bu da yerin belli bir güç (veya potansiyel) taşıdığını gösterir. Yer yukarı, aşağı, sağ, sol, ön ve arka olmak üzere altı yön taşır.⁸ Aristoteles yerin gücünün muhteşem, hayranlık verici ve her şeyden önce gelen bir şey olduğunu ileri sürer. Yerin gücü hareketin yönünü belirleyerek, doğayı düzen içine sokmasından, elementlerin ve cisimlerin konumunu belirlemesinden kaynaklanır. Nitekim içindeki nesneler bir şekilde (yer değiştirerek, yok olarak, nitelik değiştirerek veya büyüüp küçülerek) değişse de yer her zaman varlığını sürdürür.⁹ Aristoteles bir doğa felsefecisi olarak, doğada değişimin merkezi rolünü iyi kavradığı için hareket kavramını esas alan bir fizik kuramı geliştirmiştir. En başta gelen ve en genel değişim ise "yere göre, yer açısından" olan harekettir.¹⁰ Aristoteles yerle ilgili bir hareket olmasaydı, 'yer'in de araştırma konusu olamayacağını ileri sürer.¹¹ Bilim yaparken, yerin ne olduğunu söylemek ya da bir şeyin nerede olduğunu açıklamamız kaçınılmazdır.¹² Bu nedenle, 'yer' hakkındaki incelememiz öncelikle doğa ve hareket sorununu inceleyerek başlayacak, *Kategoriler*'de 'yer'in 'nicelik' ve 'nerede' kategorisi içerisindeki durumunu ele aldıktan sonra *Fizik*'teki yer açıklamasına dönerek, yerin ne olduğunu veya olmadığını göstermeye çalışacağız.

³ Edward S. Casey, *The Fate of Place : A Philosophical History* (Berkeley / Los Angeles / London: University of California Press, 2013), 73-74.

⁴ Aristoteles, *Fizik* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 208a30.

⁵ Aristoteles, *Fizik*, 208b35-209a3.

⁶ Uğur Ekren, "Aristoteles'te Mekân ve Hareket" (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004), 1. Aristoteles'in fiziğini modern fiziğin terimleriyle düşünmek bazen bizi hatalı sonuçlara ve pozisyonlara sokma tehlikesiyle karşı karşıya bırakabileceği gibi, fizik ve felsefe tarihinin yanlış okunmasına da yol açabileceğini unutmamak gerekir. Bu yüzden, Aristoteles'in yer merkezli ve sonlu kozmos anlayışını, Galileo ve Newton fiziğinin sonsuz homojen uzayıyla karşılaştırırken dikkatli olmak gerekir. Aristoteles'i Newton fiziği açısından okumak *Fizik* kitabının anakronik bir yorumuna yol açar.

⁷ Aristoteles, *Fizik*, 208b1-7.

⁸ Aristoteles, *Fizik*, 208b8-20.

⁹ Aristoteles, *Fizik*, 208b34-209a2.

¹⁰ Aristoteles, *Fizik*, 208a32.

¹¹ Aristoteles, *Fizik*, 211a12-13.

¹² Benjamin Morrison, *On Location: Aristotle's Concept of Place* (Oxford: Clarendon Press, 2002), 3.

1. Doğa ve Hareket

Aristoteles'e göre, “‘doğal olan’ ve ‘doğaya göre olan’ bütün nesneler içinde hiçbir düzenden bağımsız değil, çünkü doğa bütün nesneler için bir düzen nedenidir”.¹³ Bu iddia Lang’a göre doğrudan kanıtlanamayacak bir başlangıç noktası, *ex post facto* olarak her olguya uygulanabilen bir ilkedir.¹⁴ Aristoteles’in determinizm ilkesine göre, aynı neden, aynı durumda olduğunda ve aynı şekilde hareket ettiğinde her zaman aynı etkiyi üretir. Doğa tesadüflere karşıdır,¹⁵ doğada boş ve yararsız bir şey yoktur. Bir düzen nedeni olarak doğada her yerde ‘sonsuz’ yerine ‘sınırlı’ olan gözlemlenir ve doğa her zaman en iyiyi arzular.¹⁶

Aristoteles merkezinde yeryüzünün sabit durduğu, etrafında yıldızların ebedi bir şekilde dolaştığı ve elementlerin (toprak, hava, ateş ve su) her zaman doğal yerine doğru hareket ettiği bir kozmos modeli sunar. Yer de yön açısından bu kozmosu, yukarı, aşağı, sol, sağ, ön ve arka açısından belirli kılar ve dünyadaki her şey yere göre belirlenir.

“Doğa öyle bir hareket-sükûnet ilkesi ve nedenidir ki, kapsadığı nesnede ilk olarak kendi başına, ilineksel olmayan bir anlamda bulunur”.¹⁷ Bu açıklamalardan, kendi içinde hareket ve sükûnet ilkesi taşıyan her şeyin bir doğaya sahip olduğu anlaşılır. Bu ilkeyi taşıyan her nesne taşıyıcı görevini gördüğü için aynı zamanda birer tözdür.¹⁸

Aristoteles doğaya ilişkin soruşturmasına doğanın madde mi, yoksa formla mı tanımlanabileceğini sorarak devam eder. Doğa maddeden çok bir formdur, çünkü herhangi bir nesneyi henüz belirlenmemiş potansiyel halinden çok gerçekliğe dönüştüğünde tanımlayabiliriz.¹⁹ Doğa bir şeyin ne olduğu sorusuna cevap vermemizi sağlar. Bu nedenle doğa öncelikle formla tanımlanırken, “doğaya göre” olan şeyler ise form ve maddenin bir terkibidir. Doğa birincil anlamda bir töz ve özne olarak her zaman formla özdeşleştirilmelidir.²⁰ Bu nedenle doğa, kendilerinde hareket ilkesi taşıyan nesnelerin şekli (*morphe*) ve formudur (*eidōs*).²¹ Madde potansiyel ve eksik olduğundan gerçeklik olarak forma yönelir ve onun için arzu duyar.²²

Aristoteles ilk doğa filozoflarının ‘doğa’yı hareket ve hayat olarak doğru bir şekilde anladıklarını; ancak Parmenides ve ardıllarının çokluğu reddedip,²³ her şeyi var olandan ibaret görmesi nedeniyle doğadan hareket ve oluşun tamamen dışlandığını ifade eder.²⁴ *Fizik*’te incelenen ilk terim olan ‘hareket’, doğal şeylerin ilkesi olarak öncelik taşır ve bundan sonraki terimler ve argümanlar harekete bağlı olarak geliştirilir. Çünkü hareket bilinmezse doğa da bilinemez.²⁵ Doğası gereği olan şeyler, ‘nerede’ sorusuna cevap gerektirir. Bu soru hareketin gereği olarak ortaya çıktığı için, hareket tanımı, cevabın karşılaması gereken kıstasları belirler.²⁶

Bir şey ya aktif olarak kendi kendine hareket eder ya da pasif olarak kendisi hareket ettirilir. Hareket, potansiyel (bilkuvve) ve gerçeklik (bilfiil) açısından tanımlanan bir hareket ettirici/hareket ettirilen ilişkisidir ve her element, kendine özgü gerçekliği tarafından hareket için emsalsiz bir potansiyel içerir. Hareket eden her nesne eğer hareket

¹³ Aristoteles, *Fizik*, 252a11-12.

¹⁴ Helen S. Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics: Place and the Elements* (Oxford: Oxford University Press, 1998), 7.

¹⁵ Aristoteles, *Fizik*, 198b35.

¹⁶ Aristoteles, *Fizik*, 259a8-11.

¹⁷ Aristoteles, *Fizik*, 192b21-23 (çeviri tarafımdan değiştirilmiştir).

¹⁸ Aristoteles, *Fizik*, 192b33.

¹⁹ Aristoteles, *Fizik*, 193b6-8.

²⁰ Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics*, 52.

²¹ Aristoteles, *Fizik*, 193b2-4.

²² Aristoteles, *Fizik*, 192a18-19.

²³ Ekren, “Aristoteles’ta Mekân ve Hareket,” 41-42.

²⁴ Aristoteles, *Fizik*, 191b11-13.

²⁵ Aristoteles, *Fizik*, 200b14.

²⁶ Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics*, 38.

ilkesini içkin olarak kendisinde taşııyorsa, başka bir şey tarafından hareket ettirilir.²⁷ Hareket ve değişim töz, nitelik, nicelik ve yer kategorileri içinde bulunduğundan, hareket bu varlık kategorilerden ayrı olarak tanımlanamaz ve açıklanamaz. Bütün bu kategorilerde hareket ve değişim tam (bilfiil) veya eksik (bilkuvve) olmak üzere iki tarzda bulunur. Töz kategorisi için bu iki tarz form ve yoksunluk, nitelikte (başkalaşım) ak ile kara, nicelikte tam (büyüme) ve eksik (küçülme), yer için ise yukarı-aşağı veya hafif-ağırdır.²⁸ Sonuç olarak, hareket potansiyel halde bulunanın kendini tamamlaması, gerçekleştirmesi olarak tanımlanır.²⁹

2. Kategoriler’de Yer (Topos) Açıklaması

Kategori terimi Aristoteles’e göre yüklemi gösterir. Kategoriler, varlığın tanımlanması ve sınıflandırılması için ona yüklenen temel yüklem ve kavramlardır. Mantık bilimine göre kategoriler varlığın en genel cinsleridir.³⁰ Aristoteles *Organon*’un birinci kitabını *Kategoriler*’e ayırmıştır. Aristoteles’e göre on kategori vardır: Töz, nicelik, nitelik, görelilik, ne zaman, nerede, konum, durum, etkinlik ve edilgenlik. Aristoteles’in klasik anlamda yer teorisi *Fizik* IV’te açıklanmıştır. Bununla birlikte, Aristoteles’te *topos* kavramı, *Kategoriler*’in ‘nicelik’le (*poson*) ilgili bölümü de dâhil olmak üzere birçok çalışmasında ortaya çıkar. Aristoteles *Kategoriler*’de, *topos*’u sürekli nicelik kategorisi içerisinde tanımlamaktadır:

“Niceliklerden bazıları süresiz (ayrık) diğerleri de sürekli; bazıları ise kendi içinde birbirlerine göre bir konumu olan parçalardan oluşmuştur; diğerleri ise bir konumu olmayan parçalardan oluşmuştur. Süresiz (ayrık) olanlar sayı, söz; sürekliler ise çizgi, düzlem, cismin yanında; ayrıca zaman ve yer (*topos*) olarak karşımıza çıkar.”³¹

Süresiz (ayrık) nicelikler, bütün-parça ilişkisi içerisinde her biri birbirine bağlı ve görel bir şekilde konumlandırılmıştır. Sürekli olanlarda ise bir bütüne bağlı parça ilişkisinin bulunmadığı anlaşılır. Zaman geçmiş ve geleceği şimdi de irtibatlandırdığı için sürekli.³² Aristoteles ‘yer’in sürekli bir nicelik olmasını ise şöyle açıklar:

“Çünkü bir cismin parçaları bir yeri işgal eder ve ortak bir sınırdan birleşirler. Böylece, cismin çeşitli parçaları tarafından işgal edilen yerin parçaları, cismin parçalarının oluşturduğu aynı sınırdan birleşir. Böylece yer de sürekli bir niceliktir, çünkü parçaları tek bir ortak sınırdan birleşir.”³³

Bu tanıma göre cismin parçaları aynı zamanda ‘yer’in parçası olduğundan, cisim ‘yer’in parçalarını işgal etmektedir. Cismin içinde bulunan her nokta, cismi iki parçaya böldüğü için, bu nokta aynı zamanda cismin bulunduğu ‘yer’in iki parçasının ortak sınırındadır.³⁴ Yorumcuların birçoğu tarafından, *Fizik*’te iki boyutlu bir yüzey, çevreleyen ilk hareketsiz sınırı olarak tanımlanan ‘yer’le; *Kategoriler*’deki üç boyutlu bir uzam olarak tanımlanan ‘yer’in çeliştiği kabul edilir.³⁵ Hatta bu çerçevede Aristoteles’in eserlerini gelişimsel bir yaklaşımla inceleyen çalışmalarda, *topos* kavramının *Kategoriler*’de Platoncu temelde ele alındığını, kavramın özgün, olgunlaşmış ve sağlam tanımının

²⁷ Aristoteles, *Fizik*, 241b34-36. Ancak bir ilk hareket ettirici başkasını hareket ettirirken, doğanın ve kozmosun dışında yer aldığından kendisi hareket ettirilemez. Platon’da doğa, kendisinin dışındaki bir yaratıcı tarafından üretilmiş bir sanat eseri olarak nedensel ve kronolojik bir başlangıca sahipken, Aristoteles’e göre hareket ebedi ve ezeli bir ilkedir (*Fizik*, 252b5). Aristoteles için potansiyel, doğrudan doğruya formuna yöneldiğinden, madde ile formu birleştirmek için Demiurgos veya ruh gibi üçüncü bir nedene ihtiyaç yoktur. Potansiyel olanın gerçekliğe olan aktif yönelimi doğanın teleolojisini ifade eder (Lang, *The Order of Nature in Aristotle’s Physics*, 47).

²⁸ Aristoteles, *Fizik*, 200b32-201a7.

²⁹ Aristoteles, *Fizik*, 201a9-11.

³⁰ Necati Öner, *Klasik Mantık* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 1981) 28-29.

³¹ Aristotle, *Categories*, çev. John Lloyd Ackrill. (New Jersey: Princeton University Press, 1991), 4b20-24.

³² Aristotle, *Categories*, 5a8-9.

³³ Aristotle, *Categories*, 5a10-14.

³⁴ Henry Mendell, “Topoi on Topos: The Development of Aristotle’s Concept of Place,” *Phronesis* 32, sayı: 2 (1987): 209.

³⁵ Kevin Algra, *Concepts of Space in Greek Thought* (London; New York; Köln: Brill, 1994), 125 ve Mendell, “Topoi on Topos: The Development of Aristotle’s Concept of Place,” 208. Algra bu çelişkiye dikkat çekerek, *Kategoriler*’in yeri üç boyutlu bir uzam olarak tanımlandığını, *Fizik*’tekine benzer bir yer tanımının ancak ‘nerede’ (*pou*) kategorisi içerisinde aranabileceğini savunur. Mendell ise *Kategoriler*’de tanımlanan yerin *Timaios*’taki üç boyutlu uzam gibi veya *Fizik* IV’de tanımı yapılan aralık (*interval*) olarak da anlaşılabilirliğini söyler.

ise daha sonra yazılan *Fizik*'te yapıldığı iddia edilir.³⁶ Aristoteles genel olarak niceliğin zıtlık kabul etmeyeceğini belirttikten sonra,³⁷ bunun tek istisnasının sürekli bir nicelik olarak yer (topos) olduğunu ifade eder:

“Ama en çok yerle (topos) ilgili olarak, bir niceliğin karşıtlığı var gibi görünüyor. Çünkü ‘yukarı’, ‘aşağı’nın zıddı olarak kabul edilir, çünkü merkeze doğru olan bölgenin (khora)nın ‘aşağı’ olduğu söylenir, çünkü kozmosun çevresinden en uzaktadır.”³⁸

Algra *Concepts of Space in Greek Thought*'de yukarıdaki alıntıya göre cismin üç boyutlu ve khora olarak da adlandırıldığını, oysa üç boyutlu bağımsız bir uzam düşüncesinin *Fizik*'te reddedildiğini ifade eder.³⁹ Aristoteles'in üç boyutlu uzam olarak yer tanımına itirazı, onun aynı yeri birden fazla yerin kaplayabileceğine itiraz etmiş olmasının sonucudur, yani yer bağımsız bir uzam olsaydı, içerdiği cisimlerin her bir parçası kendi yerine sahip olacağı için aynı yerde sonsuz sayıda (*reductio ad finitum*) yer olurdu.⁴⁰

Kategoriler'de yer alan kategorilerden yalnızca töz kategorisinin bağımsız bir statüsü vardır. Diğer tüm kategoriler tözün özelliğinden (ilineğinden) ibarettir. Yer tözlerin yinelenen, değiş-tokuş edebilecekleri bir özelliğidir. ‘Yer’in (topos)un töz kategorisi dışında ayrı bir kategoride zikredilmesi, onun bağımsız bir statüye sahip olmadığını gösterir. Aristoteles, *Kategoriler*'de fiziksel cisimleri sadece niceliksel soyutlamalar olarak kabul etmiş görünüyor.⁴¹ Bunun da ‘yer’in ölçülebilecek bir uzam olarak düşünme eğiliminden kaynaklandığı anlaşılıyor.

Aristoteles nicelik kategorisindeki ‘yer’den ayrı olarak ‘nerede’ (*pou*) kategorisinden bahseder. “Nerede?” sorusunun bir şeyin nerede olduğuna, *lyceum* veya *agora* örneğinde olduğu gibi basit bir cevap verilir.⁴² Bu cevaplarda belirtilen hususlar bir konum (mekî) olarak yer belirtir. Bir yerin varolması için onu işgal eden bir şeyler olmalıdır. *Kategoriler* yerin tanımını araştırmaz, sadece yüklemnin doğası gereği yerle ilgili bir hükmün, örn. ‘x agoradadır’ verilebileceğini gösterir.⁴³

Aristoteles *Kategoriler*'i yazarken açık ve bilinçli bir şekilde ve özellikle hareket bağlamında fizik sorununu açıklayabilecek bir ‘yer’ veya ‘mekân’ sorununu ele almadığını kabul etmek gerekir. Aristoteles *Kategoriler*'i yazdığı dönemdeki yer ve mekân kavramlarına karşılık gelecek bir *endoxa* olarak ortak tabirleri belirsiz bir anlamda kullanır ve özellikle Elea okulunun ve Zenon’un paradokslarına ve aporalarına cevap vermek için bir teori olarak *Fizik*'te yer kavramını geliştirir.⁴⁴ Ancak çoğu yorumcunun ifade ettiği gibi ‘yer’in bir sınır olarak iki boyutlu bir ‘yüzey’ olduğunu ve her iki eserdeki yer kavramının birbiriyle uzlaşmaz olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Sınır, yüzey ve düzlem kavramlarını, yere ilişkin açıklamamızda daha geniş bir şekilde ele alacağız. Ancak şunu söylemek gerekir ki, Aristoteles, *Fizik*’teki açıklamasının hemen başında yerin tıpkı cisim gibi uzunluk-genişlik-derinliği olan üç boyuta sahip olduğunu açıkça ifade eder.⁴⁵ Hem *Kategoriler*'de hem de *Fizik*'te ortak olan en önemli husus, yerin içilen

³⁶ Algra, *Concepts of Space in Greek Thought*, 122.

³⁷ Aristotle, *Categories*, 5b12.

³⁸ Aristotle, *Categories*, 6a12-15. Burada Algra'nın çevirisi, metinlerde genel olarak esas aldığımız Ackrill'in *Categories* çevirisinden önemli bir farklılık arz ediyor: “İnsanlar yukarıyı aşağının zıttı olarak görürler - yani bölgeyi merkeze doğru ‘aşağı’ - çünkü merkez dünyanın sınırlarından en uzak mesâfede bulunur”. Dünya yerine kozmos kullanmanın anlam açısından daha doğru olduğunu düşündüğümüz için Algra'nın çevirisini tercih ettik. Algra, *Concepts of Space in Greek Thought*, 124.

³⁹ Algra, *Concepts of Space in Greek Thought*, 125.

⁴⁰ Rita Salis, “Is Aristotle’s Place Really A Surface? On Aristotle’s Concepts of Place in Physics IV and Categories 6,” *FACTA UNIVERSITATIS-Philosophy, Sociology, Psychology and History* 17, sayı: 3 (2018): 165.

⁴¹ Algra, *Concepts of Space in Greek Thought*, 128-129.

⁴² Aristotle, *Categories*, 2a1-2.

⁴³ Morrison, *On Location: Aristotle’s Concept of Place*, 57.

⁴⁴ Algra, *Concepts of Space in Greek Thought*, 190-191. Mendell’de *Kategoriler*’de ‘topos’ ve ‘khora’nın, ayırt edilmediğini, yer kaplayan cisim ile eşkapsamlı olarak uzam olarak ele alındığını belirtir. Mendell’e göre, Aristoteles *Kategoriler*’de töz teorisini benimsediğinde, Platon’un hazne fikrine bağlı bir nicelik olarak geometrik cisimler düşüncesini henüz terk etmemiştir ve *Kategoriler* madde ile form arasındaki ayrımı ve hareketi açıklama konusunda henüz naiftir. Mendell, “Topoi on Topos,” 218-219. Ancak daha sonra da ifade ettiğimiz üzere, Mendell’in belirttiği gibi Aristoteles’in *Kategoriler*’de ‘yer’e töz olarak ayrı ve bağımsız bir ontolojik statü verdiği iddiasını kabul etmek mümkün değildir.

⁴⁵ Aristoteles, *Fizik*, 209a4-5.

cisimden bağımsız bir ontolojik statüsü olmayan, hacimsel bir büyüklük olarak kavranmasıdır.

3. Fizik'teki Yer (Topos) Teorisi

Yer doğada düzen nedeni olarak, başlıbaşına bir güç kaynağıdır ve kendisi olmadan hareketin imkânsız görüldüğü bir terimdir. Boşluğun varlığını iddia edenler bile, boşluğu 'cisimden yoksun bir yer' olarak tanımladıklarından yerin önceliğini kabul ederler.⁴⁶ Aristoteles, Hesiodos'un *Theogonia* adlı epik şiirinden alıntı yaparak, yaratılışı dehşet ve ihtişam duygularıyla ifade eden ve her şeyden önce var olan bir 'khaos'tan bahseder.⁴⁷ 'Khaos', Aristoteles için tamamen boş olan bir 'yer'den ziyade, olgunlaşmamış ve biçim verilmemiş olsa da, varoluşun başlangıcını ve yerleşmenin kaçınılmazlığını gösterir:

"Her şeyden önce Khaos oluştu, ancak daha sonra geniş göğüslü toprak'. Çünkü o çoğu kimse gibi, her şeyin bir yerde, bir uzamın içinde olduğu inancından ötürü varolanlar için öncelikle uygun bir mekânın olması gerektiğini öne sürer."⁴⁸

Aristoteles, diyalektik bir üslupla 'yer'in varlığı hakkındaki kuşkuları gidermeye çalışır. Yerin varlığı kanıtlandığına göre, onun ne olup olmadığını, cinsini, cisimsel bir büyüklük mü, değil mi onu incelemek gerekir. 'Yer'in de cisim gibi uzunluk-genişlik-derinlikten oluşan üç boyutu vardır.⁴⁹ 'Büyüklük' (*megethos*), Aristoteles tarafından yalnızca nicelik anlamında bir büyüklüğü değil, aynı zamanda büyüklüğü olan bir şey olarak cisim ve maddeyi tanımlamak için de kullanılır.⁵⁰ Yer de cisim gibi üç boyutlu şeylerin cinsinden olmasına rağmen, cisimden farklıdır. Eğer yer cisim olsaydı, aynı yerde iki cisim olurdu ki, bu kabul edilemez.⁵¹ Cisim olmadığı için duyulur nesneleri oluşturan elementlerden oluşması da olanaklı değildir. Düşünülür şeyler de büyüklük üretmediği için yer olamaz.⁵²

Her şeyin bir nedeni olacağını düşündüğümüz için, 'yer'i madde, form, fail ve ereksel olarak dört nedenden biri gibi düşünebiliriz. Dört neden tüm olası nedenlerin sistematik ve kapsamlı bir bütünü sağlar. Ancak bu ihtimal de Aristoteles tarafından peşin olarak reddedilir.⁵³ 'Yer'in muamması ve kafa karışıklığıyla, *aporia* büyür ve bulmacanın çözümü gittikçe zorlaşır.⁵⁴ Kaldı ki, Zenon bu 'aporia'yı çok önceden keşfederek, işleri iyice çıkmaz bir hale sokmuştur:

"Yine kendisi bir varolan olsa bir yerde olacaktır. Nitekim Zenon'un gösterdiği güçlük bir şey kurcalıyor: her varolan bir yerde ise açık ki, yerin de yeri olacaktır, bu da sonsuza kadar gider."⁵⁵

'Yer', kozmos içindeki her şeyin yerini oluşturur, ancak kendisi bir yerde değildir; dolayısıyla bir yeri olması gerekmez ve *ad finitum* (sonsuz gerileme) mümkün değildir.

Yerle ilgili belirleme, bir nesnenin 'özü, yani kendisine göre' veya 'başka bir nesneye göre' yapılabilir. Bir şeyin ya tüm cisimlerin içinde bulunduğu bir başka şeye göre 'ortak yer'i (*topos koinos*), ya da tekil cismin doğrudan kendisine göre içinde bulunduğu ilk, yani 'özel yer'i (*topos idios*) vardır.⁵⁶ Dolayısıyla bir nesnenin birden çok yeri olabilir. Örneğin birey olarak ben evdeyim, evim de yeryüzünün içinde, yeryüzü de havanın içinde ve havada evrenin içindedir. Evren ortak yerler içinde ortak yerlerin en kapsamlısı, ama aynı zamanda en belirsizidir. Dolayısıyla özel yerimden ortak yere doğru çıktıkça kesinlik azalır. Bu yerler arasında 'özel yer' bir şeyin içinde bulunduğu en kesin

⁴⁶ Aristoteles, *Fizik*, 208b25-27.

⁴⁷ Ekren, "Aristoteles'te Mekân ve Hareket," 6.

⁴⁸ Aristoteles, *Fizik*, 208b30-33.

⁴⁹ Aristoteles, *Fizik*, 209a2-5.

⁵⁰ Morrison, *On Location: Aristotle's Concept of Place*, 107.

⁵¹ Aristoteles, *Fizik*, 209a5.

⁵² Aristoteles, *Fizik*, 209a14-17.

⁵³ Aristoteles, *Fizik*, 209a20-23.

⁵⁴ Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics*, 73.

⁵⁵ Aristoteles, *Fizik*, 209a23-25.

⁵⁶ Aristoteles, *Fizik*, 209a31-35.

ve sahih yerdir.

3.1 Yer (Topos) İçin Gösterilen Üç Adayın Reddedilmesi

Aristoteles yer için madde, form, sınırlar arasında bir aralık ve çevreleyen şeyin doğrudan ilk sınırı olmak üzere dört aday belirleyerek bunlardan ilk üçünü reddeder.⁵⁷

(1) Öncelikle maddeyi ele alır. Büyüklük (*megethos*) olarak ele alındığında, madde yer için ilk aday olarak gözükmür. Platon'da hazne, niteliklerin ortaya çıktığı ve değişime dayanak (*substratum*) teşkil eden yapısıyla göze çarpar. Aristoteles'e göre Platon'da niteliklerin kendisine yüklendiği, kendisinden bir şeyin yapıldığı bu dayanağın adı maddedir. Ancak salt madde şekil ve formdan yoksundur. İdealar tarafından belirlenip sınırlandıktan sonra madde olmaktan çıkar. Ayrıca haznenin bütün var olanları içine alması ve haznenin madde olarak formları alma (*receptivity*) özelliği arasında bir ayrım yoktur. Platon'un "şekil verilebilir/yoğrulabilir olanla uzamı" bir ve özdeş görmesinin nedeni budur.⁵⁸

Ancak form ile madde nesneden ayrılamaz, oysa yer ayrılabilir. Nitekim aynı yerde farklı zamanlarda, değişik cisimlerin bulunduğunu gözlemleyebiliyoruz. Yer nesnenin bir parçası olmadığı gibi, onun bir durumu da değildir. Bir şey hareket ettiğinde kendi formu ve maddesini de beraberinde alır ve götürür. Eğer bir şeyin kapladığı alanın, bizatihi onu oluşturduğunu düşünecek olursak, o şey kimliğini kaybetme sonucuna katlanma pahasına üstünde yer kapladığı alandan vazgeçmeyecek ve dolayısıyla hareket mantıksal olarak imkânsız olacaktır.⁵⁹

Aristoteles Platon'un "yer nedir?" sorusuna cevap aramasını değerli bulur. Platon yazılmamış öğretilerde bile 'khora' ile 'topos'u aynı şey kabul eder.⁶⁰ Platon çoğu zaman hazne için *khora* terimini kullansa da haznede bulunan niteliklerin bir yerde (*topos*) çıktığını belirterek terimleri birbirinin yerine kullanabilmektedir.⁶¹ Aristoteles bununla da yetinmeyip çarpıcı birkaç soru sorar: "Yer, Platon'da madde olarak pay almayı olanaklı kıldığına göre, neden idealarla sayılar bir yerde değildir? Ayrıca yer madde olduğunda, nesneler kendi uygun yerlerine (aşağı veya yukarı) nasıl hareket edeceklerdir?".⁶² Aristoteles bir anlamda, formun içkinliğine vurgu yaparak, Platon'da ideaların aşkınlığının kendi fizik teorisiyle çeliştiğine işaret eder. Hiç form kazanmamış madde, "salt madde" ya da "ilk madde"dir (*prote hyle*). Ancak bu dünyada cisimler *hilomorfik* (*hyle + morphe*), madde ile formu içeren karakterleri nedeniyle kendi bütünlüklerine sahiptir. Bu nedenle formun maddeye ayrıca aşılmasına gerek yoktur.⁶³

Madde sürekli bir nicelik gibi düşünüldüğünde, sükûnet içinde değişimi kendi içinde barındırabilir. Örneğin eskiden siyah olan bir şey şimdi beyazdır, bir nesne olarak madde önce sert iken sonra yumuşak olabilir. Ancak bu yalnızca niteliksel bir değişimden ibarettir. Hava olan nesnenin su olmasıyla, havanın olduğu yerde şimdi su var demek birbirinden farklıdır.⁶⁴ Sonuç itibarıyla, madde yer değiştirme hareketini açıklayamaması nedeniyle 'yer' için uygun bir aday olarak kabul edilmez.

(2) 'Form'u 'yer'den ayırt etmek maddeye göre biraz daha zordur. Çünkü her ikisi de karşımıza 'sınır' kavramıyla çıkar:

⁵⁷ Aristoteles, *Fizik*, 211b6-9.

⁵⁸ Aristoteles, *Fizik*, 209b11-14.

⁵⁹ Morrison, *On Location: Aristotle's Concept of Place*, 119.

⁶⁰ Aristoteles, *Fizik*, 209b15-16.

⁶¹ Platon, *Timaios* (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997), 52a.

⁶² Aristoteles, *Fizik*, 209b35-210a5.

⁶³ Casey, *The Fate of Place*, 62.

⁶⁴ Aristoteles, *Fizik*, 211b30-35.

“Ama sarmasından ötürü form, şekil (morphe) olduğu düşünülüyor, çünkü saran ve sarılan nesnenin sınırları aynı yerde. Demek ki her ikisi de sınır, ama aynı nesnenin değil: form nesnenin sınırı, yer ise saran cismin.”⁶⁵

‘Form’ içerilen maddeyi sınırlar, yer ise çevreleyen nesnenin sınırıdır. Her ikisi de sınır işlevi gördüğü için gayrimaddidir. Ayrıca madde gibi form da içerilen nesneden ayrılamaz. Bir nesnenin ‘yer’i onun ne parçası, ne de onun bir durumudur, ondan ayrılabilen bir şeydir.⁶⁶ Bir nesne yer değiştirdiğinde formunu da beraber götürür, ancak yerini taşıması mümkün değildir. Bu nedenle yer değiştirmeleri durumunda dahi cisimlerin özdeşliklerini koruduğu bir yer kavramına ihtiyacımız vardır.

(3) Bir nesneden ayrı olarak uçları (*extremity*) arasındaki alanı kaplayan şeye ‘aralık’ (*interval*) adı verilir. Çevreleyen nesne aynı kaldığı halde, içerilen şey sık sık değiştiği için çevreleyen iç sınırları ile içerilenin dış sınırları arasındaki aralığın çoğu zaman farklı bir varlık olduğu düşünülür.⁶⁷ Aristoteles bir cisim tarafından işgal edilebilen ayrılabilir bu aralık için *diastēma* terimini kullanır. Bu terim genellikle ‘uzay’ veya ‘uzam’ olarak tercüme edilir, ancak bu kullanımların her ikisi de hatalıdır.⁶⁸ Özellikle Platon’un khorası ile *diastēma* karıştırılmamalıdır. Platon khora ile cisim arasında herhangi bir ayrım gözetmez.⁶⁹ Halbuki *diastēma* cismin kendisi olmadığı gibi, cisimle aynı alanı işgal etse bile cismin bir parçası da değildir. Uzam, herhangi bir nesneden ayrı ve bağımsız olabilir, ancak aralık (*diastēma*) tanımı gereği iki sınır arasındadır ve cisimden ayrı ve bağımsız olamaz:

“İçerilen ve ayrık olan nesne çoğu kez çevreleyen nesne sabit kalmasına karşın, suyun kaptan taşması gibi sık sık değişmesi nedeniyle değişen (yani, kabın kenarları arasındaki) nesneye ilave olarak arada bir aralık olduğu düşünülüyor. Oysa öyle bir şey yok, yer değiştiren ve doğal olarak temas halinde olan bir cisim söz konusu. Ve eğer doğal olan ve sabit kalan aralık olsaydı, aynı şeyin içinde sonsuz sayıda yerler olurdu (çünkü su ve hava yer değiştirdiğinde, tüm parçalar kaptaki bütün suyun yaptığı gibi bir bütün içinde aynı şeyi yapacaktı). Ve aynı zamanda yer de değişecek; dolayısıyla yerin başka bir yeri olacak ve bir çok yer aynı anda birarada olacaktır. Ancak parçanın içinde hareket ettiği yer, tüm kap yer değiştirdiğinde farklı değil, aynı yer (tüm kabın yeri). Nitekim ‘bu yerde’ hava ve su ya da suyun parçaları neredelerse orada birbirlerinin yerini alıyor, yoksa gökyüzünün bütününün yeri olan yerin parçası olan yerde oluşuyor değiller.”⁷⁰

Aristoteles’e göre uygun bir yer adayı olabilmesi için ‘aralık’ın cisimden ayrılabilir olması gerekir. Ancak yer değiştiren cisimlerden bağımsız olan ‘aralık’ diye bir şey yoktur. Örneğin içi su ve havayla dolu bir sürahiyi ele alırsak, sürahinin iç çeperleri arasındaki aralığı, onu dolduran elementlerden veya cisimlerden bağımsız olarak düşünebilir ve onu yer olarak tanımlayabiliriz. Ancak sürahideki suyu boşalttığımızda (veya tam tersi su ilave edildiğinde), onun yerini hava alacak (veya su alacak), ‘aralık’taki element değiştikçe, aralık da değişecektir. Bu da bizde birden fazla yer var algısına yol açacaktır. Yerin içinde hareket eden tüm parçalar onu tanımlıyorsa, o zaman parçalar içinde her hareket ettiğinde yer yeniden tanımlanacak, bütün olarak hareket ettirildiğinde de aynı durum söz konusu olacaktır. Aralık yer olsaydı, yalnızca aynı yerde bir çok yerin olmasını değil, ayrıca parçaların yeri ile bir bütün olarak yerin arasındaki ilişkiyi de açıklayamayacaktık.⁷¹

⁶⁵ Aristoteles, *Fizik*, 211b10-14.

⁶⁶ Aristoteles, *Fizik*, 209b26.

⁶⁷ David W. Ross, *Aristoteles* (İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1993), 105.

⁶⁸ Özellikle bkz. *Aristotle’s Physics Books III and IV* (Oxford: Clarendon Press, 1993) eserde Edward Hussey, *diastēma* için ‘uzam’ olarak tercüme edilebilecek ‘extension’ kelimesini kullanır (s.24). Algra *Concepts of Space in Greek Thought*, ‘aralık’ terimini tercih etmez, doğrudan doğruya ‘üç boyutlu bir uzam’ veya ‘uçlar arasındaki uzam’ olarak ele alır (138-142). Algra *Kategoriler*’de süresiz nicelik olarak ele alınan ‘yer’in üç boyutlu bir uzam olduğu, *Fizik*’teki haliyle kendi kendine yeten bir dayanak (*substratum*) ve üç boyutlu bir uzam olarak ‘*diastēma*’nın olumsuz karşılanarak reddedildiği kanısındadır. Mendell, “Topoi on Topos”de, *Kategoriler*’deki sürekli bir nicelik olarak, üç boyutlu bir uzam olarak tanımlanan yer kavramının, *Fizik*’te bahsi geçen aralık (*diastēma*) ile karıştırıldığını ifade eder (211). Bu karışıklıkta havanın boş olarak düşünülmesinin payı vardır.

⁶⁹ Morrison, *On Location: Aristotle’s Concept of Place*, 121-122.

⁷⁰ Aristoteles, *Fizik*, 211b14-29.

⁷¹ Lang, *The Order of Nature in Aristotle’s Physics*, 88-90.

Aristoteles 'aralık'ın bir yer olduğunu iddia edenlerin, kabın içerisinde bulunanların onu kabın bir özelliği, yani büyüklüğü gibi gördüklerini ifade eder. Bu doğrultuda kabın içeriği değişirken hareketsiz kalan bir 'aralık' olsaydı, sonsuz sayıda (*ad infinitum*) birbirleriyle *çakışan ya da örtüşen yer olmasını düşünmek gerekir. Üst üste binen sonsuz sayıda yer kabul edilemez olduğundan argümanın dayandığı ilkenin yanlışlığı ortaya çıkar.*⁷²

Boşluk kelimenin lafzi anlamıyla bir aralık olarak görülebilir, ancak aralığın boşluk olarak düşünülmesi mümkün değildir.⁷³ Boşluğun mutlaka cisimden bağımsız bir yer olması zorunludur.⁷⁴ Aralık, yer kaplayan cisimden ayrılmayan bir şey olduğundan, aralığı çevreleyen bir cisim olması ve bu cismin iç sınırları arasında içerilen bir başka bir cismin tasavvur edilmesi gereklidir. Boşluk ne çevreleyen, ne de içerilen bir cisim gerektirmediği için yer kaplayan bir cisimden bütünüyle ayrılmıştır.⁷⁵ Nitekim Aristoteles 'boşluk' ile 'aralık' arasındaki bu karışıklığa şöyle dikkat çeker:

“...hem madde ile şekil kendisiyle ortaya çıktığı için, hem de hareket ettirilen cismin yer değiştirmesi sabit bir kapta gerçekleştiği için, hareket eden cisimlerden farklı olarak arada bir aralık olması mümkün görünmektedir. Havanın gayrimaddi bir şekilde düşünülmesi de (bu görüşü) destekliyor. Nitekim yer yalnızca kabın sınırları diye değil, aynı zamanda boşmuş gibi düşünülen aralık olarak da görülüyor.”⁷⁶

*İnsanlar da havanın herhangi bir cisimden yoksun olduğunu düşünmeye iten genel bir temayül vardır. Bu nedenle havanın boş olduğu zannıyla, yer, uzam ve aralık gibi terimler birbiriyle karıştırılır. Havanın boş olduğu kabul edilirse, haliyle kabın da boşluk içerdiği varsayılacaktır. Dolayısıyla kabın içindeki uzam ya da boşluk olduğu kabul edilen şey gerçek anlamda yer olmasa da, 'yer'miş gibi görünecektir.*⁷⁷ Bu durum her ne kadar bizi yanıltsa da, 'aralık' ontolojik olarak kaba bağımlıdır, cisimden ayrı bir şey olarak düşünülemez. Aristoteles yer için gösterilen üç adayı reddettikten sonra kendi teorisinin argümanları için gerekli olan terimleri açıklamaya başlar.

3.2 Bir Sınır Kavramı Olarak Yer (Topos)

'Yer' kavramı, ayrılmaz bir birleşen olarak 'içinde' olmayı gerektirdiğinden, öncelikle bir şeyin başka bir şeyin 'içinde' olması durumunu incelemek gerekir. Aristoteles 'içinde' olmanın dilin sıradan ve günlük kullanımında aldığı farklı anlamlara dikkat çeker: 1) 'Parmanın elde' olması gibi parça bütünde; 2) bütün parçalarda; 3) 'insanın canlıda' olduğu gibi tür cinstе; 4) cins türde yani türün parçası kavramda; 5) 'sağlık (belli bir ilişki içindeki) sıcak ile soğukta', kısaca form maddede; 6) 'Helenlerin kaderi kralın elinde', yani ilk hareket ettiricide 7) Her şey 'iyi'de, yani erektedir, bu da ereksel neden 8) Son ve tümü içinde asıl anlamında ise 'bir kapta' yani bir yer(de)dir.⁷⁸ Yeri olan bir şey, Grekçe tabirle *en topoi* 'dir, yani 'bir yerde', bir 'yer'in içindedir.⁷⁹

⁷² Morrison, *On Location: Aristotle's Concept of Place*, 125.

⁷³ Boşluk herhangi bir sınır kavramından bağımsızdır, ancak aralık (*diastēma*) kesin olarak iki sınır gerektir. Bu karışıklık Aristoteles'in ilk materyalistleri eleştirirken, onların boşluğu "*dokunulur bir cisim aralığı bulunan bir yer*" olarak anladıklarını ifade etmesinden kaynaklanır. Aristoteles, *Fizik*, 214a5.

⁷⁴ Aristoteles, *Fizik*, 214a16-19.

⁷⁵ Mendell, "Topoi on Topos," 221.

⁷⁶ Aristoteles, *Fizik*, 212a8-14.

⁷⁷ Mendell, "Topoi on Topos," 211. Mendell aynı eserde, aralığın motivasyonun boşluk argümanında gizli olduğunu ifade eder. Cisimden yoksun bırakıldığında 'boşluk' tamamen bir yer-yayılımını yani uzamı ifade eder.

⁷⁸ Aristoteles, *Fizik*, 210a14-24. Casey *The Fate of Place*'de, 'içinde'nin bu kullanımlarının ikisinin mantıksal ve sınıflandırıcı (tür cinstе, cins türde); ikisinin metafizik (form maddede, iyi erekte); ikisinin parça ve bütün ilişkisini belirttiğini, birisinin tamamen politik olduğunu (Helenlerin kaderi kralda), sonuncusunun ise tanımlayıcı olduğunu ifade eder (77-78).

⁷⁹ Morrison, *On Location: Aristotle's Concept of Place*, 54. Tıpkı Grekçe (en) ve İngilizcede (in) ekinde olduğu gibi, Türkçede de, (-de, -da) eki, bir hal eki olarak cümle içinde, bulunma hali olarak "nede, nerede, kimde?" sorularına cevap verir. Dolayısıyla cümle yapısında doğrudan 'içinde' kelimesini kullanılabildiği gibi, bazen bir ismin sonuna (-de, -da) eki yapmak suretiyle de kullanılabilir. İki kullanım şekli de aynı anlamı verir. Ancak -de eki bazen cümle içinde farklı anlamlarda da kullanılabilir. Aristoteles bunlara dikkat çekmek ve karışıklığı önlemek ister.

Bir şeyin bir başka şeyin içinde, yani 'kap'ın içinde olması, 'kap'ın tutma gücünü, şeyleri zapturapt altına alma ve sınırlama kapasitesini gösterir. Bir şeyin başka bir şeyin içinde olduğunu söylemek, aynı zamanda onun bir yer(-de) olduğunu söylemek anlamına gelir. Nitekim bir şeyin hava(da) olduğunu söylediğimizde 'içinde' kavramıyla ilgili bir belirsizlik ortaya çıkar. Belirli bir nesnenin hava(da) olduğunu söylediğimizde, bu 'havanın tamamında' olduğu anlamına gelmez. Eğer öyle olsaydı, yer içerdiği nesneye eşit olmaz, çok daha büyük olurdu.⁸⁰ Bu da nesnenin özel yerini konumsal olarak belirtmemiz için elverişsiz bir tanım olur.

Aristoteles, şarap fıçısı örneğinde olduğu gibi bir şeyin 'içinde olanla' (şarap), onu 'içine alan' (fıçı) arasındaki ayrımı da yaptıktan sonra, 'yer'e ait olduğu düşünülen bazı özellikleri arka arkaya sıralar: 1) Yer, bir yerde olan nesneyi çevreleyen ve içerilen şeyin parçası olmayan bir şeydir. 2) Yer, içerdiği şeyden ne küçüktür, ne de büyüktür. 3) Yer, bir yerde bulunan şeyden ayrılabilir. 4) Bunlara ilave olarak, her 'yer'de 'yukarı' ve 'aşağı' vardır ve cisimlerin her biri (dört element) doğası gereği olan yere hareket eder ve uygun 'yer'inde kalır.⁸¹

Aristoteles bu özelliklerden yola çıkarak, yeri tanımlayabilmek için bir şeyin sürekli ve süreksiz (ayrık) olması, çevreleyen (saran) şey, temas etme, bitişik gibi kavramları birbirinden ayırt etmeye yönelir:

*"Çevreleyen, süreksiz (ayrık) değil sürekli ise nesnenin onun içinde 'bir yerde' anlamında değil, bütündeki bir parça olarak bulunduğunu söylüyoruz demektir; ama çevreleyen ayrık ve temas halinde olsa, nesne çevreleyen nesnenin uç noktasındadır, içinde bulunduğu şeyin bir parçası olmadığı gibi, onun boyutlarından da büyük değildir, ona eşittir; çünkü birbiriyle temas halinde olan nesnelerin uç noktaları aynı yerdedir."*⁸²

Bu alıntıda belirtilen 'yer' için anahtar olan kelimeleri tek tek inceleyecek olursak:

Çevreleme (periechein): Bir nesnenin 'içinde olduğu' şey, onu çevreler (periechein). Bir şeyin çevresi onu sarar ve onunla temas halindedir. Çevrelemek (veya sarmak), bir bileşenin parçası olarak ona dahil olmaksızın onun daire içine almak, sınırlandırmak, etrafında (peri-çeper olarak) tutmak (echein) anlamına gelir.⁸³ Hatta çevreleyen şeyin, içerilen şeyi bir anlamda kontrol altında tuttuğu ve ona hükmettiği bile söylenebilir.⁸⁴

Temas etme: Nesneler, uç noktaları ile 'birlikte', yani tek bir yerde olduğunda birbirine temas eder.⁸⁵ Bir nesnenin bir başka nesneyle temas halinde olması, iki nesne arasındaki etkileşimi kolaylaştırır.

Bitişiklik: Bir nesne arada aynı türden hiçbir şey olmadan doğrudan bir diğerini takip ederse, birbirini takip eden ve temas halinde olan şeyler bitişiktir.⁸⁶ Bu anlamda kap ile içerilen şey hem birbirine ardıl hem de temas halinde oldukları için bitişiktir.⁸⁷

Sürekli: İki nesnenin sınırları tek ve aynı olduğunda nesneler sürekli, her şeye rağmen iki ayrı sınırdan bahsediyorsak nesnelerin sürekli olması mümkün değildir.⁸⁸ Bu anlamda 'yer' içerisinde yeralan nesneyle hiçbir zaman sürekli olamaz, uç noktaları (kenarları) birbirine temas etse de, ayrık (süreksiz) oldukları için sadece bitişik oldukları söylenebilir.

⁸⁰ Aristoteles, *Fizik*, 211a24-29.

⁸¹ Aristoteles, *Fizik*, 210b34-211a6.

⁸² Aristoteles, *Fizik*, 211a29-34.

⁸³ Casey, *The Fate of Place*, 79.

⁸⁴ Morrison, *On Location: Aristotle's Concept of Place*, 135.

⁸⁵ Aristoteles, *Fizik*, 226b23.

⁸⁶ Aristoteles, *Fizik*, 226b34-a3.

⁸⁷ Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics*, 84.

⁸⁸ Aristoteles, *Fizik*, 227a10-12.

Yerin madde, form ve aralık olamayacağı anlaşıldıktan ve yere ilişkin bazı özellikler ve tanımlar verildikten sonra geriye kalan ihtimal doğrulanır: yer, “çevreleyen cismin, içerilen cisimle bitiştiği sınırdır”.⁸⁹ Yer kapsayıcı bir sınır olarak, hareketli ve içerilen cismi sınırlar. Yerin kendisi bir cisim olmamakla birlikte, çevreleyen cismin sınırı olarak, tıpkı ‘form’a benzer şekilde, içerilen cismin bir yerde olmasını tanımlayan kurucu bir ilkedir.⁹⁰

Eğer bir cisim ‘sonsuz’ değilse, sınırı vardır. Grekçe ‘sonsuz’ (*aperion*), bir ‘sınır’ın (*peras*) olmadığı, tam manasıyla ‘sınırsız’ anlamına gelir.⁹¹ Sonsuz, kendi dışında nicelik açısından hep bir şey alabilen bir şeydir.⁹² Sonu, yani sınırı olmayan hiçbir nesne tam ve bütün değildir.⁹³ Aristoteles *Metafizik*’te sınırı, “her şeyin en son noktası, yani kendisinden ötede şeyin hiçbir parçasını bulmanın mümkün olmadığı, kendisinden beride onun her parçasının bulunduğu ilk nokta” olarak tanımlar.⁹⁴ *Gökyüzü Üzerine*’de ise “sınır, saran nesnelerin özelliğidir; o tam olduğundan ötürü tam olmayanları, bir sınır ile bir durak taşıyan hareketleri sarar; hiçbir başı, hiçbir sonu olmadığından ötürü sonsuz zaman boyunca kesilmez; öteki hareketlerin kimilerinin başlangıç nedeni, kimilerinin de durak yeridir.”⁹⁵ Aristoteles’e göre, sonsuz cisim olmadığından bütün cisimlerin bir sınırı vardır. Noktalar çizgilerin sınırıdır; çizgiler düzlemlerin sınırıdır; düzlemler veya yüzeyler ise katı cisimlerin sınırıdır.

Platon’un *Timaios*’unda *khora* ‘her şeyi içine alan’ bir ‘alıcı’ olarak karşımıza çıkarken, cisimler *Demiurgos*’un ideaların geometrik şekiller aracılığıyla kopya edilmesiyle oluş dünyasında ortaya çıkar. Aristoteles’tte ise bu güç ‘yer’e içkindir, içerme ve çevreleme kapasitesiyle cisimleri sınırlandırmak ‘yer’in özüdür.⁹⁶ Yer aynı zamanda nesnelerin bireyselleştirilmesini sağlar.⁹⁷ İki şey aynı şekle ve forma sahip olabilir, ancak aynı sınırlara sahip olamaz. Bir nesnenin boyutu ve şekli değiştiğinde yeri de değiştirir.

Aristoteles cismi, “bir yüzeyle belirlenmiş, sınırlanmış şey”⁹⁸ olarak tanımlar. “Yine bir cismin yeri ve uzamı varsa açık ki, yüzeyin de öteki sınırlamaların da olacaktır...”⁹⁹ Yüzey, Öklid geometrisinde, sadece uzunluğu ve genişliği olan, derinliği olmayan olarak tanımlanır. Küre dışındaki tüm nesneler birden çok yüzeye sahiptir. Morrison’un haklı olarak belirttiği gibi, alışkanlıkla nesnelerin düz bir yüzeye sahip olduğunu söylemek istiyoruz.¹⁰⁰ Esasında düzlem soyut geometrik bir kavramdır. Bu anlamda, duyulur dünyada hiçbir katı cisim düz bir yüzeye sahip değildir. Burada sorunun ‘yüzey’in tarihsel olarak ‘düzlem’ kavramıyla ilişkili olmasından kaynaklandığı görülür.¹⁰¹ Dolayısıyla bir cismin birden fazla yüzeyi olmakla birlikte, tek bir dış tarafı vardır; bu dış taraf farklı yüzeylere bölünmüş olsa bile, bir

⁸⁹ Aristoteles, *Fizik*, 212a5-6.

⁹⁰ Lang, *The Order of Nature in Aristotle’s Physics*, 93. Lang, aynı eserde ‘yer’i sınırlı olandan daha değerli, kozmosun kurucu ilkesi olarak, kozmosu bir sınır olarak bütün haline getirdiği, onun içindeki her parçayı ‘aşağı’, ‘yukarı’ ve ‘orta’ olarak belirli hale getirdiği için bir töz olarak tanımlar (101). Lang bu görüşüne gerekçe olarak ise Aristoteles’in *Gökyüzü Üzerine*’de yeryüzü merkezli kozmos anlayışını Pythagorasçılara karşı savunurken ‘nitekim o orta bir ilkedir ve değerlidir, ne ki uzamın ortası bir ilkedir çok, bir başlangıçtan çok, bir sona benziyor. Çünkü orta sınırlanmıştır, sınırlayan ise sınır. Saran nesne ile sınır ise sınırlanan nesneden daha değerli. Nitekim biri madde, öteki ise bütünün varlığı, tözü, *ousia*’sı” (*Gökyüzü Üzerine* II, 293b11-15) ifadelerini kullanır. Ancak gerek *Kategoriler*’de gerekse *Fizik*’te ‘yer’in töz olduğuna dair bir ifade kullanılmaz. Fritsche “Place and locomotion in Aristotle: Physics Δ 4, 212a14-30” adlı makalesinde, yerin çevreleyen cismin iç yüzeyi olarak iki boyutlu olup, ontolojik olarak maddi tözlerin ilineği olduğundan ‘ikinci dereceden’ bir şey olduğunu ifade eder. *Revue de Philosophie* Bu anlamda, Lang’ı ‘yer’i tüm cisimlerin hareketini açıklayan evrenin üç boyutlu tözü olarak yorumladığı için eleştirir. Bkz. Fritsche, “Place and locomotion in Aristotle: Physics Δ 4, 212a14-30,” *Revue de Philosophie Ancienne* 34, sayı: 1 (2016): 61. ‘Yer’in iki boyutlu bir yüzey olduğu şeklindeki ifadesine katılmamakla birlikte, ‘yer’in gerek *Kategoriler*, gerekse *Fizik*’teki sunum şekliyle töz tanımına uymadığını ifade etmek gerekir. Çünkü töz, Aristoteles’in sisteminde kendi kendisine var olan, varlığı için başkasına ihtiyacı olmayan şeyler için kullanılan bir kavramdır. Burada ise bir sınır kavramı olarak ‘yer’ içerilen ve çevreleyen cisim olarak iki nesneye ihtiyaç duyduğu için ikinci dereceden bir ilinek olarak düşünmek daha doğru olur.

⁹¹ Morrison, *On Location: Aristotle’s Concept of Place*, 139.

⁹² Aristoteles, *Fizik*, 207a7-9.

⁹³ Aristoteles, *Fizik*, 207a14-15.

⁹⁴ Aristoteles, *Metafizik* (İstanbul: Divan Kitap Yay., 2019), 1022a4-5.

⁹⁵ Aristoteles, *Gökyüzü Üzerine* (Ankara: Dost Kitabevi Yay., 1997), 284a6-11.

⁹⁶ Casey, *The Fate of Place*, 79.

⁹⁷ Morrison, *On Location: Aristotle’s Concept of Place*, 144.

⁹⁸ Aristoteles, *Fizik*, 204b5-6.

⁹⁹ Aristoteles, *Fizik*, 209a7-10.

¹⁰⁰ Morrison, *On Location: Aristotle’s Concept of Place*, 141.

¹⁰¹ Salis, “Is Aristotle’s Place Really A Surface?” 162.

sınır olarak biraraya getirilir.

Bu nedenle çoğunluğun kabul ettiği şekilde, Aristoteles'in yer (*topos*) teorisinin iki boyutlu bir yüzeyle özdeşleştirilmesi mümkün değildir. Aristoteles 'yer'in, cisimlerde olduğu gibi uzunluk-genişlik ve derinlik şeklinde üç boyutu olduğunu tartışmanın başında ifade etmiştir.¹⁰² Aristoteles 'yer' açıklamalarında hiçbir şekilde iki boyutlu ifadesini kullanmaz. 'Yüzey' kelimesini iki boyutluluğu vurgulamak için değil, cismin 'sınır'ını ifade etmek için kullanır. Tartışmanın sonundaki "yer, bir yüzey, kap gibi bir şey, çevreleyen bir şey diye düşünülüyor"¹⁰³ şeklindeki ifadesi, günlük dilde yaygın bir tabir olarak 'yüzey'in 'sınır' karşılığı kullanılmasından kaynaklanır.¹⁰⁴ Aristoteles'in ifade ettiği gibi fiziksel nesneler, matematiksel nesneler gibi soyutlanamaz. Bu nedenle bir insan burnundan bahsederken eğri demeyiz, kalkık veya basık ifadesini kullanırız.¹⁰⁵ Yüzey maddi olmaktan çok, biçimsel bir kavramdır. Yerin kendisi bir sınır olduğu için sınırlandırılmaz ve dolayısıyla iki boyutlu bir yüzey değildir. Yüzey ise iki boyutlu olarak bir 'düzlem' anlamında, üç boyutlu cisimleri sınırlandırır.¹⁰⁶

Bir bütün olarak gökyüzü yani kozmosta boşluğa yer olmadığı için her yer cisimle doludur (*plenum*). "...her cisim bir yerde ise aynı şekilde her yerde de bir cisim vardır."¹⁰⁷ Bu nedenle cisimlerin 'yer'e göre hareketi, nesnelerin aynı anda yer değiştirmesi (*antiperistasis*) ile mümkün hale gelir.¹⁰⁸ Bu 'iki cisim aynı anda, aynı yerde olmaz' ilkesinin de bir sonucudur. "Yer nesneyle birlikte, çünkü sınır sınırlananla birlikte."¹⁰⁹ Yerler ve nesneler arasında sürekli bir işbirliği vardır, her nesne yer değiştirdiği gibi, yerlerin kendileri de her zaman tam anlamıyla bir şeyle doldurulur.

Yer değiştirme hareketinin garantisi, 'yer'in hareketsiz olmasıdır: "Çevreleyen cismin içinde yer değiştiren nesnenin yer değişikliği hareketsiz durumdaki cismin içinde oluyor."¹¹⁰ Kozmos bir bütün olarak doğrusal harekete sahip olmadığı için hareketsizdir. Tüm nesnelerin yer değişikliği için en önemli dayanak kozmosun kendisidir.¹¹¹ Kozmosun dış sınırları sabit olduğu için ancak dairesel harekette bulunabilir. Aristoteles nesnelerin üç şekilde hareketsiz (*akinētos*) kalabileceğinden bahseder: 1) Hareketi bütünüyle olanaksız olan nesneler, 2) uzun zaman içinde güçlkle hareket ettirilen veya hareketi başlangıçta çok yavaş olan hareket etmesi zor olanlar, 3) doğal olarak hareket için tasarlanmış ve hareket edebilen, ancak doğal olarak olması gereken zamanda ve yerde hareket halinde olmayan şeyler.¹¹²

Hareketsiz nesnelerin varlığı, nesnelerin 'nerede' olduğunu söylememizi sağlar. Aristoteles'e göre gökyüzünün (kozmosun) ortası olarak yeryüzü hareketsiz olduğu için, ağır şeyler aşağı hareket ettiğinde onlar için bir sınır görevi görür. Kozmosun dış küresi sabit olduğu için, o da bir sınırdır. Hafif olan şeyler ise, doğası gereği yukarı hareket ettiği ve kozmosun dış küresi (uç noktası) sabit kaldığından, onlar için bir sınırdır.¹¹³

¹⁰² Aristoteles, *Fizik*, 209a4-5.

¹⁰³ Aristoteles, *Fizik*, 212a27-28.

¹⁰⁴ Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics*, 104.

¹⁰⁵ Aristoteles, *Fizik*, 194a5.

¹⁰⁶ Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics*, 107-109.

¹⁰⁷ Aristoteles, *Fizik*, 209a26.

¹⁰⁸ Aristoteles, *Fizik*, 214a29-30.

¹⁰⁹ Aristoteles, *Fizik*, 212a29-30.

¹¹⁰ Aristoteles, *Fizik*, 212a9-10.

¹¹¹ Morrison, *On Location: Aristotle's Concept of Place*'de ortak yer olarak evren hareket etmediği için, bir yerden başka bir yere giden bir şeyin evren tarafından aynı sınırdaki çevrenmesi tehlikesinin olmadığını söyler (148 vd.). Evrenin hareketsizliği, içinde bulunan şeylerle arasındaki sınırın doğru ve özel yer olmasını garanti eder. Ancak bir nesnenin evren içindeki kesin konumunu belirlemek için Morrison'a göre, 'ara yerlere' ihtiyacımız vardır. Ancak bu 'ara yerler' tam olarak hareketsiz olmadıklarından evrene göre hareketli, hareketsiz nesnelere göreli ise hareketsizdir (157).

¹¹² Aristoteles, *Fizik*, 226b10-15.

¹¹³ Aristoteles, *Fizik*, 212a21-27.

Bu nedenle, yer kavrayışımız yeryüzündeki nesnelerin çoğunu (dağ, tepe, kaya vb.gibi) karasal bir bakış açısıyla sabit ve kalıcı olarak düşünmemize yol açar.¹¹⁴ Aslında bu nesneler de çok uzun zaman içerisinde hareket ederler (kaya aşınır, depremlerle dağlar bile yerinden oynar vs.). Ancak akan bir nehir üzerinde hareket eden tekne gibi, hareketsiz bir zemin bulmamızın ve dolayısıyla teknenin yerini tespit edebilmemizin zor olduğu durumlarla karşılaşırız:

“Bir kap nasıl hareket edebilir bir yer ise, bir yer de aynı şekilde hareketsiz bir kaptır. Bunun için nehirdeki tekne gibi hareket eden bir nesnenin içinde olan bir şey hareket ettiğinde ve değiştiğinde o şey kendini çevreleyen nesneyi bir ‘yer’den çok, bir kap olarak kullanır. Oysa yerin hareketsiz olması gerekiyor, bunun için daha çok nehrin tümü ‘yer’, çünkü bir bütün olarak nehir hareketsiz. Dolayısıyla çevreleyen nesnenin doğrudan/ ilk hareketsiz sınırı, işte yer bu.”¹¹⁵

Böyle bir durumda, tekneyi çevreleyen su hareketli olduğundan ve teknenin etrafındaki su kütlesi devamlı değiştiği için, bu su kütlesi teknenin ‘yer’i olmaktan ziyade içeriğini beraberinde taşıyan bir kap işlevi görür. Bu durumda, teknenin yerini ne belirleyecektir? Nehrin yatağı mı, kıyısı mı, yoksa bir bütün olarak nehrin kendisi mi? Aristoteles’in bu örneği, antik dönemdeki ünlü oluş filozofu Herakleitos’un ‘aynı nehre iki kez girilmez’ sözüne referansla verdiği düşünülebilir.

Aristoteles, tanımına ‘çevreleyen nesnenin ilk hareketsiz sınırı’nı ekler ve ‘yer’ olarak bir bütün halindeki nehri işaret eder. Ross *Aristoteles* adlı eserinde, bir şeyin ‘yer’i olarak, çevreleyen ilk hareketsiz cismin, o şeyin dışına doğru ilk iç sınırı olduğunu ifade eder.¹¹⁶ Hussey *Aristotle’s Physics*’de ise, “değişmez”in (*akinetos*) burada, ortak yer olan “tüm evrene göre sabit bir konuma sahip” olarak anlaşılması gerektiğini ileri sürer.¹¹⁷ Lang *The Order of Nature in Aristotle’s Physics*’de metindeki ‘ilk’, ‘en yakın’ anlamına gelmez ve ‘bir bütün olarak nehir’in tekmeden uzak olup olmaması sorun teşkil etmez.¹¹⁸ ‘Bütün nehir’ gökyüzü gibi aynı zamanda ‘ortak bir yer’ olarak teknenin konumunu belirler. Morrison, *On Location: Aristotle’s Concept of Place*’de, tüm evrenin hareketsizliği bir ‘yer’ olarak konumumuzun garantisi olsa da, teknenin pratik ve anlaşılır olarak ‘nerede’ olduğunu belirlememiz için ‘bütün nehir’ gibi ‘ara yer’lere (çevreleyicilere) ihtiyacımız olduğunu belirtir.¹¹⁹ Bu ‘ara yer’ler, *Fizik* 226b10-15’te verilen üç seçenekten ilki gibi tam anlamıyla hareketsiz değildir. Nehrin kıyıları erozyon nedeniyle aşınabilir, nehir yatağı değişebilir, nehir suyu yükselebilir veya alçalabilir. Bu nedenle ikinci ve üçüncü seçenekler anlamında, hareketsiz kaldıkları süre içerisinde ‘yer’ işlevi görebilirler. Tekne nehri bir ‘yer’ olarak kullanır, nehir de tekneyi ‘konum’landırır.¹²⁰

3.3 ‘Yer’i Olmayanlar

1) Hareketsiz Hareket Ettirici: Hareket eden her nesne başka bir şey tarafından hareket ettiriliyorsa, başka bir şey tarafından hareket ettirilmeyen bir ilk hareket ettiricinin olması zorunludur.¹²¹ *Bütün nesneler için asıl anlamda hareketsiz bir hareket ettirici vardır.*¹²² İlk hareketsiz hareket ettirici bölünemez, parçası yoktur, hiçbir büyüklük taşımaz. İlk hareket ettirici sonsuz bir güç taşıdığından sınırlandırılmaz, ancak ebedi bir devinimle sonsuz zaman

¹¹⁴ Morrison, *On Location: Aristotle’s Concept of Place*, 160.

¹¹⁵ Aristoteles, *Fizik*, 212a14-21.

¹¹⁶ Ross, *Aristoteles*, 106.

¹¹⁷ Hussey, *Aristotle’s Physics*, 117.

¹¹⁸ Lang, *The Order of Nature in Aristotle’s Physics*, 98vd.

¹¹⁹ Morrison, *On Location: Aristotle’s Concept of Place*, 153.

¹²⁰ Morrison, *On Location: Aristotle’s Concept of Place*, 157-158. Fritsche, “Place and locomotion in Aristotle” de, Aristoteles’in ‘bir kap nasıl hareket edebilir bir yer ise, bir yer de aynı şekilde hareketsiz bir kaptır’ şeklindeki ifadesinin ‘yer’in ‘mutlak’ hareketsizliğinden çok, işlevselci bir perspektifle, ‘yer’in yeterli direnç aracı olması özelliğine vurgu yaptığına işaret eder (66 vd.). Aristoteles’in yer teorisinin, cisimlerin ‘konumu’nu belirlemek ve onların ‘yer’leştirilmesiyle ilgili değil, hareketi açıklamak için yeteri kadar ‘dirençli bir ortam’ olarak ‘yer’ kavramına ihtiyaç duymasından kaynaklandığını ifade eder (87). Direnç konusunu, ‘boşluk’ bölümünde ayrıca inceleyeceğiz.

¹²¹ Aristoteles, *Fizik*, 256a15-17.

¹²² Aristoteles, *Fizik*, 258b8-9.

boyunca devindirir.¹²³ Aristoteles'in anlayışına göre, 'hareketsiz hareket ettirici' evrende değildir. Evrendeki varlıklardan ayrıdır.¹²⁴ Bir bütün olarak evren doğadan ve doğası gereği olan şeylerden oluşur. İlk hareketsiz hareket ettiren, doğası gereği olan şeyler arasında olmadığından ne 'yer'i vardır, ne de bir 'yer'in dışındadır.¹²⁵ Saf form olarak maddeden tamamen arınmış olduğundan, ne özü itibarıyla, ne de ilineksel olarak bir 'yer'dedir.¹²⁶

2) 'Bütün' Olarak Evren: Aristoteles, *Fizik*'te evrenden bahsederken hem 'bütün' hem de 'gökyüzü' ifadelerini kullanır. Aristoteles *Gökyüzü Üzerine*'de 'gökyüzü'nün üç anlamı olduğunu belirtir:

"Bütünün en dış çemberinin varlığına ya da bütünün en dış çemberindeki doğal cisme gökyüzü diyoruz. Nitekim en uçta ve en yukarda, tanrısal her şeyin orada kurulduğunu iddia ettiğimiz yere gökyüzü demeye alışagelmışiz. İkincileyin, içinde Ay'ın, Güneş'in, kimi gök cisimlerinin bulunduğu, bütünün uç çemberiyle sürekli oluşturan cisme gökyüzü diyoruz; çünkü bunların gökyüzünde olduğunu söylüyoruz. Yine bir başka biçimde, en uçtaki çemberle sarılan cisme gökyüzü diyoruz. Nitekim gökyüzüne "bütün", "her şey" diye geliyoruz."¹²⁷

Aristoteles için evren sonlu ve sürekli bir büyüklüktür, ancak ayaltı-ayüstü âlem ayrımını içerdiğinden türdeş değildir. Ayaltı âlemde, yer değiştirme hareketi varken, ayüstü âlemde ise dairevi hareket söz konusudur.¹²⁸ Her şeyi içine alan evren (bütün), tüm cisimler için ortak bir 'yer'dir (*topos koinos*). Evren her şeyi kuşatır, her şey için bir özel yer (*topos idios*) sağlar, ancak kendisinin bir 'bütün' olarak 'yer'i yoktur:

"...'bütün' ise bir yerde değil; çünkü 'bir yerde'nin kendisi de bir şey, ayrıca onu saran nesnedekinin dışında başka bir şey olması gerekir. Ne ki 'herşey' ile 'bütün'ün dışında herşeyin ötesinde hiçbir şey yok, bu yüzden de bütün nesneler gökyüzünde, çünkü gökyüzü her şey. Ne ki yer, gökyüzü değil, gökyüzünün sınırı olarak hareket eden cisme bitişik bir şey. Bunun için de yeryüzü suyun içinde, su havanın içinde, hava aitherin içinde, aither de gökyüzünün içinde, gökyüzü artık başka bir şeyin içinde değildir."¹²⁹

Gökyüzü Üzerine'de de Aristoteles, "...gökyüzünün dışında ne bir yer var ne bir boşluk var ne de zaman var... oradaki nesneler doğal olarak bir 'yer'de değildir, zaman onları yaşlandırmaz, ötedeki yer değiştirmeye bağlı olanların hiçbirinin hiçbir değişikliği olmaz; nitelikleri değişmeden, etkilenime uğramadan, tüm ebedilik boyunca en iyi yaşamı, kendine yeterliği sürdürürler"¹³⁰ diyerek evren hakkında *Fizik*'tekine benzer ifadeler kullanır. Evren kendi etrafında dairesel hareketle dönen bir küredir. Ancak bir bütün olarak doğrusal hareket, yani yer değiştirme hareketi yapmaz. Morrison *On Location: Aristotle's Concept of Place*'de, evrenin dairesel hareketini anlatabilmek için Platon'un *Devel*'indeki dönen 'topaç' örneğine başvurur.¹³¹ Dönen topaç ekseninin yer değiştirmemesi (sağa sola hareket etmemesi) bakımından sabit, çevresi bakımından hareket halindedir. Eğer kozmos küre değil de düz çizgilerle sınırlanmış olsaydı, kozmos dönerken her zaman aynı alanı kaplamayacak, köşelerinin ve açılarının yer değiştirmesi yüzünden, daha önce bir cisim olan yerde şimdi olmayacak, şimdi bir cisim olmayan yerde daha sonra bir cisim olacaktır. Bütün durumlarda bütünün aynı alanı (*khora*) kaplamaması yüzünden devininin dışında bir yer (*topos*), bir boşluk (*kenon*) olması söz konusu olacaktır.¹³²

¹²³ Aristoteles, *Fizik*, 267b19-25.

¹²⁴ Aristoteles, *Metafizik*, 1075a13-24

¹²⁵ Casey *The Fate of Place*'de, Aristoteles'in sisteminde Hareketsiz Hareket Ettirici olarak Tanrı'nın, göklerin ve dış kürenin dışında, tüm fiziksel evreni içeren ve çevreleyecek şekilde en üst düzeyde yer sağlamanın düşünülmemesini bir paradoks olarak nitelendirir (83).

¹²⁶ Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics*, 118.

¹²⁷ Aristoteles, *Gökyüzü Üzerine*, 279b11-20.

¹²⁸ Aristoteles, *Fizik*, 212a35-b2.

¹²⁹ Aristoteles, *Fizik*, 212b15-22.

¹³⁰ Aristoteles, *Gökyüzü Üzerine*, 279a11-22.

¹³¹ Morrison, *On Location: Aristotle's Concept of Place*, 167.

¹³² Aristoteles, *Gökyüzü Üzerine*, 287a12-23. Algra *Concepts of Space in Greek Thought*'de Aristoteles'in bu alıntısındaki 'yer kaplama', 'khora' ve 'boşluk' ifadelerinin ele alınıp bağlantısına dikkat çekerek, 'topos'un üç boyutlu bir uzam olarak düşünüldüğünü iddia etmektedir (186).

'Evren' bir bütün olarak kendi başına bir yerde olmamakla birlikte, tikel parçalarını içerdiği ve çevrelediği için (parça-bütün ilişkisi) ilineksel anlamda küresel bir 'yer'dir.¹³³ Yer, bir sınır olarak, içerdiği cisimleri seyrek (hafif) veya yoğun (ağır) olmasına göre kozmosun en dış sınırında 'yukarı' ya da merkezinde (yeryüzünde) 'aşağı' olarak belirler.¹³⁴ Elementlerin yukarı ve aşağı hareket etmelerini sağlayarak onların kuvveden fiile geçmelerini sağlar.¹³⁵ Yeryüzünün ortası, aynı zamanda bütünün ortası olduğu için, 'aşağı' yöndeki hareketleri sağlayabilmek için ilineksel olarak hareketsizdir.¹³⁶

3) Nokta: Aristoteles *Fizik*'in 'yer' konusunu inceleyen IV. Bölümünün başında cisimlerin ve yüzeylerin 'yer'i olup olmadığına dair soruyu yanıtlarken, konu 'nokta'ya gelince tereddüt eder:

"Ne var ki, bir nokta ile bir noktanın yeri arasında bir ayrım yapamıyoruz; dolayısıyla noktanın yeri noktadan değişik bir şey değilse öteki nesnelerin hiçbirinin yeri de kendisinden değişik değildir, yer bu nesnelerin dışında bir şey değildir."¹³⁷

Aristoteles'e göre nokta 'bölünemez' olarak tanımlanır.¹³⁸ Parçası olmayan ve bölünemeyen bir şeyin 'yer'i olabilir mi? Yer, Aristoteles'in tanımına göre bir şey tarafından çevrelenmeli, içerilmelidir. Noktanın başka bir şey tarafından kuşatılabileceği açıktır, ancak nokta hiçbir şeyi çevreleyemez veya içeremez. Bu da noktanın herhangi bir şey için 'yer' işlevi göremeyeceği anlamına gelir. Nitekim Aristoteles 'yer'le ilgili tartışmanın sonunda 'nokta'nın yerinin olmasının zorunlu olmadığını söyler.¹³⁹

Kategoriler'de sürekli niceliklerin daima 'parçalarının bitiştiği ortak bir sınıra'¹⁴⁰ sahip olduğu söylenir. Çizgi sürekli bir niceliktir, çünkü parçaları ortak bir sınırdan yani bir noktada birleşmiştir. O halde nokta 'çizgi'nin sınırındır. Çizgi ve yüzey gibi nokta da bir matematik sınır olarak görev görür. İki boyutlu yüzey, üç boyutlu cismi, tek boyutlu çizgi de iki boyutlu yüzeyi sınırlar. Noktanın ise herhangi bir boyutu yoktur, ancak çizgiyi sınırlar.¹⁴¹

'Nokta'nın 'yer'i ve derinliği olmasa da, nesnelerin pozisyonlarını belirleyen determinist bir fonksiyon icra eder. Bu fonksiyona 'konum' veya 'pozisyon' denebilir. Aristoteles 'yukarı', 'aşağı', 'sağ' ve 'sol' gibi yönlerin, kişinin pozisyonuna (durumuna) göre değiştiğini ifade eder.¹⁴² Aristoteles'e göre;

"Nicelik bakımından bölünemez olana, hiçbir yönde bölünemez olduğu ve bir konumu olmadığı takdirde, birim denir. Hiçbir yönde bölünemez olmakla birlikte bir konumu olan şeye, Nokta denir."¹⁴³

'Nokta' tam da hassas ve kesin olan bir 'pozisyon' oluşturmak suretiyle, yer belirlemede önemli bir role sahiptir. Herhangi bir kozmolojik ve geometrik anlamı olmasa da, 'köşe noktası', 'buluşma noktası', 'çakıştığı nokta' ve 'geri dönüşü olmayan nokta' gibi tanımlayıcı ifadelerde bulunurken, esasında somut yer tanımı yaparız.¹⁴⁴ Nasıl ki, 'an' zamanın bölünemeyecek kadar kısa parçası olarak, yaşam için öncesi ve sonrasından bağımsız olarak paha

¹³³ Aristoteles, *Fizik*, 212b10-12. Casey *The Fate of Place*'de fiziksel nesnelerin yakın çevrelerindeki 'sıkışık bir yer' olarak kap modeli ile, kendisinin dışında hiçbir şeyin bulunmadığı, yeryüzü merkezli kozmik bir yer modeli olarak küresel yer arasında çözülmemiş bir gerilim olduğunu, 'kozmetik yer'in mutlak ya da küresel bir uzay anlamını çağrıştırdığını belirtir (96 ve 83).

¹³⁴ Aristoteles, *Fizik*, 212b1-5.

¹³⁵ Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics*, 113.

¹³⁶ Aristoteles, *Gökyüzü Üzerine*, 296 b15-27.

¹³⁷ Aristoteles, *Fizik*, 209a10-13.

¹³⁸ Aristoteles, *Gökyüzü Üzerine*, 299b6.

¹³⁹ Aristoteles, *Fizik*, 212b24-25.

¹⁴⁰ Aristotle, *Categories*, 5a2.

¹⁴¹ Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics*, 108-109. Casey *The Fate of Place*'de, 'nokta'yı yer belirlemenin 'limit'i, yani altına inilemeyecek bir son, nicelik bakımından ulaşılabilecek 'had' olarak tanımlar (88). Bu nedenle nokta, bir 'limit' olarak sınır olamaz, bir yer veya 'yer'in ayrılmaz bir parçası olamaz. Casey'e göre, noktalardan oluşsa bile, bir sınır bir başka şeyi çevreleme ve sınırlandırmak için doğrusal karakterde olmalıdır.

¹⁴² Aristoteles, *Fizik*, 208b14-16.

¹⁴³ Aristoteles, *Metafizik*, 1016b25-27.

¹⁴⁴ Casey, *The Fate of Place*, 90.

biçilmez bir kıymete sahipse, bulunduğumuz ‘nokta’da, bizi çevreleyen ‘yer’den farklı olarak bakışımızı, manzaramızı ve duruşumuzu belirleme gücüne sahiptir. Her şeyin başlangıcı olduğu gibi, onları bir araya getirip buluşturan bir nokta, sınırsız bir potansiyel sunar.

3.4 Boşluk

Boşluk, ilk bakışta ‘yer’ kavramına zıt bir kavram olarak düşünülse de, Aristoteles’e göre birbirinden ayrılmayacak derecede benzerlik taşırlar:

“...boşluğun olduğu ya da olmadığı inancı çıkış noktaları açısından (yerinkiyle) bir yakınlık taşıyor. Boşluğun varlığını savunanlar onu bir tür yer, bir kap gibi kabul ediyorlar: boşluk, alabildiği kütleyi taşıdığı anda ‘dolu’, o kütleden yoksun olduğunda ‘boş’ diye düşünülüyor. Sanki ‘boş’, ‘dolu’, ‘yer’ aynı şey; bunların varlığı ise aynı şey değil.”¹⁴⁵

Boşluk, Aristoteles için her şeyden önce özel bir yer durumu olarak kabul edilir. Çünkü boşluk ‘yer’i önceden varsayar.¹⁴⁶ Boşluk var olsaydı, yer cinsinden olabilirdi. Ancak yer, içinde bulunan şeyden hiçbir zaman ayrılmaz. Boşluk ise, var olsa bile tanımı gereği cisimden bağımsız bir yer olarak kavranması gerekir.¹⁴⁷

Boşluğun hareketi açıklamak için ‘yer’e alternatif bir aday olarak gösterilmesi Aristoteles’in boşluğu ayrı bir inceleme konusu yapmasına neden olmuştur. Boşluğun incelenmesi, doğanın bir düzen kaynağı olduğu tezini çürüteceği için, öncelikle ‘yer’, hareket ve doğa tanımlarının analizini gerektirir.¹⁴⁸ Boşluk, doğada içkin bir hareket nedeni olarak, basit cisimlerin ‘aşağı’ ve ‘yukarı’ yöndeki yer değiştirme hareketini ve hızını açıklayamadığı için herhangi bir neden olamaz.¹⁴⁹

Aristoteles, Demokritos, Leukippos ve Pisagorcular gibi boşluğun varlığını kabul edenler olduğu gibi, Anaksagoras ve Melissos gibi boşluğun varlığını reddedenler olduğundan da bahseder. Ancak Anaksagoras ile taraftarları sorunu doğru bir şekilde anlamadıkları ve iddialarının dayandığı temel yanlış olduğu için, ‘boşluk’ sorununun çözülemediğini ifade etmektedir. Anaksagoras ve taraftarlarının içi havayla dolu olan şeyi ‘aralık’ (diastēma) değil de boşluk olarak kabul etmeleri bu karışıklığı daha da arttırmıştır.¹⁵⁰

Boşluğun varlığını iddia edenlerin argümanları ise beş ana başlık altında toplanabilir. (1) Hem yer değiştirme hem de büyüme hareketi boşluğu gerektirir, çünkü bir şey doluysa, aynı yerde birden çok cisim olamayacağından hareket imkânsızdır. (2) Nesneler küçülür veya yoğunlaşırsa, bu küçülmenin gerçekleşmesi için bir boşluk kaçınılmazdır. (3) Sünger veya içi kül dolu bir vazonun su alabilmesi, içlerinde bir boşluğun olduğunu gösterir. (4) Pisagorcular hava ile boşluğu özdeşleştirerek, boşluğun sınırsız bir nefes (*pneuma*) aracılığıyla tüm evrene yayıldığını; doğalarını sınırladığı ve ayırdığı için boşluğun öncelikle sayılarda yer aldığını iddia ederler. (5) Platoncular, Aristoteles’e göre madde ile yeri özdeş kabul ettiklerinden, ‘boşluğu cismin maddesi’ olduğunu ileri sürerler, ancak maddenin nesnelerden ayrılmaz olduğunu düşünememişlerdir.¹⁵¹

Aristoteles, boşluğu savunanların boşluğu, “*var olan bir cisimdir, her cisim bir yerdedir, ‘boş’, içinde hiçbir cisim olmayan yerdir, dolayısıyla herhangi bir yerde bir cisim yoksa orada hiçbir şey yoktur*”¹⁵² şeklinde tanımladıklarını söyler. Hatta cismin dokunulur (somut) bir şey olduğu düşünüldüğü için boşluğun içinde ağır ya da hafif bir şey

¹⁴⁵ Aristoteles, *Fizik*, 213a13-20.

¹⁴⁶ Aristoteles, *Fizik*, 208b25.

¹⁴⁷ Aristoteles, *Fizik*, 214a16-17.

¹⁴⁸ Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics*, 124.

¹⁴⁹ Aristoteles, *Fizik*, 214b13-17.

¹⁵⁰ Aristoteles, *Fizik*, 213a21-31.

¹⁵¹ Aristoteles, *Fizik*, 213b4-214a15.

¹⁵² Aristoteles, *Fizik*, 213b31-34.

bulunmayan olarak da anlaşıldığını ifade eder.¹⁵³

Parmenides, boşluğun olmadığını, varolanın sürekli ve bir olduğu, varolanın her yeri doldurduğu ve evrenin dolu olduğu (*plenum*) iddiasıyla, başta kurucusu olduğu Elea Okulu'nu ve Aristoteles'i etkilemiştir.¹⁵⁴ Boşluğun mevcudiyetini ise kurucusu Leukippos ve öğrencisi Demokritos olan Atomcular ve materyalistler ileri sürmektedir. Materyalistler her şeyi maddeden ibaret gördükleri için, hareketi açıklayan kuvve-fiil ve sınır gibi kavramları ön-görmezler.¹⁵⁵ Onlara göre boşluk, yer değiştirme hareketi de dahil, tüm değişimden sorumludur, "*içinde değişimin meydana geldiği şey*"dir.¹⁵⁶

Noktayı boşlukla açıklama çabası, Pisagorcuların sınırlı olan ile sınırsız birleştiren bir sayısının noktayla ilişkilendirilmesinden kaynaklanır.¹⁵⁷ Aristoteles bu düşüncüyü saçma ve garip bulur. Çünkü nokta bir çizginin nihayeti (haddi)dir ve dolayısıyla tek başına herhangi bir boyut taşımaz.¹⁵⁸ Hâlbuki boşluk, duyulur cisimlerin içine yer alabileceği bir aralık olsaydı, muhtemelen üç boyutlu olurdu. Boşluğu içinde dokunulur, ağır ve hafif hiçbir şey bulunmayan olarak tanımlayanlar, renk ve sesin sahip olduğu aralığın boş olup olmadığını açıklamakta zorluk çekerler.¹⁵⁹

Aristoteles'e göre, hareket hiçbir zaman boşluğa bağlı değildir, 'dolu' olan şeyler genişlemeyle suyun buhara dönüşmesi gibi niteliklerini değiştirebilir, cisimler, sudaki girdap gibi 'dolu' bir ortamda karşılıklı olarak yer değiştirebilirler (*antiperistasis*).¹⁶⁰ Bazı şeylerin küçülmesi (büzülmesi), içindeki boşluktan değil cisme uygulanan basınçla, cismin içinde havanın çıkmasından kaynaklanır. Aynı şekilde süngerin suyu emmesi, içindeki boşluktan çok, suyun havanın yerini almasından kaynaklanır.¹⁶¹

Bazı iddiaları kısaca cevapladıktan sonra, boşluğun varlığını hareketin koşulu olarak görenlere karşı Aristoteles tam karşı bir iddiada bulunur: "*eğer bir boşluk olsaydı, hiçbir şeyin hareket etmesi mümkün olmazdı*".¹⁶² Cismin doğal eğilimi ve potansiyeli doğrultusunda, yer cisimlerin 'aşağı' veya 'yukarı' hareket etmesine ve hareketsiz kalmasına neden olurken, boşluk bu farklılaşmayı sağlayamayacaktır.¹⁶³ Hareket eden her şey bir şey tarafından hareket ettirilmelidir ilkesi¹⁶⁴ gereği, hareket halindeki şeyler için boşluk bir hareket ettirici neden sağlamakta başarısızdır.¹⁶⁵

Boşlukta hareket eden bir cisim karşısına kendisini engelleyecek veya durduracak herhangi bir cisim olmadığı için sonsuza dek yer değiştirecektir.¹⁶⁶ Bu durumda boşlukta ağırlığı veya hafifliği ne olursa olsun cisimlerin 'bütün hızları eşit' olacaktır. Aristoteles'e göre bir cisim 'içinde hareket ettiği' şey ne kadar seyrek ve cisimden bağımsızsa o kadar hızlı hareket edeceği düşüncesindedir.¹⁶⁷ Aristoteles evrenin cisimle dolu (*plenum*) düşüncesinden hareketle, cisimlerin hızının 'içinden geçtiği şeyle' orantılı olduğunu düşünür. Örneğin bir cisim havada, suya göre daha hızlı hareket eder. Cismin 'içinde hareket ettiği' şey ne kadar seyrekse o kadar hızlı, ne kadar yoğunsa o kadar yavaş

¹⁵³ Aristoteles, *Fizik*, 213b33-214a3.

¹⁵⁴ Ekren, "Aristoteles'te Mekân ve Hareket," 12.

¹⁵⁵ Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics*, 127.

¹⁵⁶ Aristoteles, *Fizik*, 214a24-25.

¹⁵⁷ Casey, *The Fate of Place*, 94.

¹⁵⁸ Lang, *The Order of Nature in Aristotle's Physics*, 128.

¹⁵⁹ Aristoteles, *Fizik*, 214a4-10.

¹⁶⁰ Aristoteles, *Fizik*, 214a27-32.

¹⁶¹ Aristoteles, *Fizik*, 214b1-10.

¹⁶² Aristoteles, *Fizik*, 214b30-31.

¹⁶³ Aristoteles, *Fizik*, 214b17-20.

¹⁶⁴ Aristoteles, *Fizik*, 241b34.

¹⁶⁵ Aristoteles, *Fizik*, 215a13-18.

¹⁶⁶ Aristoteles, *Fizik*, 215a20-22.

¹⁶⁷ Aristoteles, *Fizik*, 215b4-5.

hareket edecektir.¹⁶⁸ Cismin hareket hızı ‘içinde hareket edilen’ şeyle orantılıysa, boşluktaki hareketin oranı nasıl bulunacaktır? “Oysa nasıl ‘hiçbir şey’ (sıfır)ın sayısal bir oranı yoksa boşlukta da cismin aşacağı bir oran yok ki!”¹⁶⁹ Boşlukta ‘içinden geçilen bir şey’ olmadığından hareketin daha hızlı veya daha yavaş olduğunu belirleyecek bir orantı kurulamaz. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, boşluk çelişkili bir kavramdır, hareketin nedeni ve açıklaması konusunda başarısız olur.

Sonuç

Aristoteles’in yer (*topos*) kavramının doğa felsefesine en önemli katkısı somut fenomenleri tasvir ederek, değişim ve hareketin genel ilkelerini ortaya koymasıdır. Yer, Aristoteles için yalnızca nesnelerin konumlandığı bir alan değil, aynı zamanda onların kimliklerini ve doğal düzen içindeki yerlerini belirleyen bir ilkedir. Bu bağlamda, *topos*’un sınır, hareket ve düzen gibi kavramlarla sıkı bir ilişkide olduğu görülür. Aristoteles’in yer anlayışı, değişim ve hareketin temel ilkeleri ile ilişkilendirilerek hem doğal dünyadaki fenomenleri hem de insanın dünya ile olan ilişkisini anlamada önemli bir çerçeve sunar.¹⁷⁰

Tüm gökyüzü olarak yer değiştirmeyen evren, cisimlerin yer değiştirmesi için bir garanti olsa da, Aristoteles için cisimlerin konumunu ve yerleşimlerini belirlemede bir takım sorunlar yaratır. ‘Nokta’nın yeri olmasa da konumumuzu ve pozisyonumuzu belirlemede önemli bir rol oynar. Nasıl ki, ‘an’ zamanın bölünemeyecek kadar kısa parçası olarak, yaşam için öncesi ve sonrasından bağımsız olarak paha biçilmez bir kıymete sahipse, bulunduğumuz ‘nokta’da, bizi çevreleyen ‘yer’den farklı olarak bakışımızı, manzaramızı ve duruşumuzu belirleme gücüne sahiptir. Günümüzde uydu teknolojileri ve uyduların yaydığı *gps* (*global positioning system*) sinyallerini kullanarak, yerküre üzerindeki konumumuzu tespit eden ve bu bilgi ile gitmek istediğimiz noktaya ulaşmamızı sağlayacak olan yazılım ve haritalar kullanan sistemlerle ‘yer’imizi bulmaya çalışıyoruz. Boş yer olarak boşluk, belirsiz olduğu için kozmos içinde hareket eden şeyler için belirleyici bir ilke sağlayamaz. Yer ise çevreleyen şeylerin ilk hareketsiz sınırı olarak, hareket ettiren ve eden her şeyin ‘nerede’ olduğunu açıklayan bir ilkedir. Aristoteles’in yeryüzü merkezli evren anlayışında yer teorisi, yerle ilgili karmaşık durumları inceleyerek, nesnelerin ‘nerede’ olduğu ve şeylerin ‘uygun yerleri’ sorununu pratik olarak cevaplamaya çalışır.

Aristoteles’in yer teorisi, modern felsefe ve bilim tartışmalarında, mekân, sınır ve kimlik gibi kavramların kökensel anlamlarını yeniden düşünmek için güçlü bir temel sunar. Aristoteles’in *Kategoriler* ve *Fizik* kitapları arasında ‘yer’ konusundaki düşüncelerini geliştirdiğini kabul etmek mümkündür. Her iki eserde de yerin tanımı olarak sınır kavramı kullanılır. Aristoteles’in *Fizik*’teki teorisi, ‘yer’i boş uzaydaki ölçülebilir niceliksel nesneler olmaktan çıkarıp, her şeyin sınırının belirlenmesi, uygun yerine hareket etmesi, yani yerli yerine oturtulması çabası olarak anlaşılabilir. Uzayın homojen ve izotropik yapısına karşılık yerin topolojik olarak *sınırlandırıcı gücü hem fiziki dünyadaki düzeni sağlar hem de varlıkların dünya içindeki anlam ve ilişkiler ağını ortaya çıkaran ontolojik bir boyut taşır.*

¹⁶⁸ Lang *The Order of Nature in Aristotle’s Physics*’de, ‘içinde hareket edilen şey’in bir ortam (*medium*) ve direnç olarak kabul edilmesine ve Aristoteles’in açıklamalarının modern fizik bilimindeki dinamik ilkeleri ve terimleriyle anlaşılmasına şiddetle karşı çıkar (138 vd.). Bu yaygın anlayış, Aristoteles fiziğini bir model olarak Newton’un nicel fiziğiyle değerlendirmekten kaynaklanır. Lang’a göre, Aristoteles’te hareket, bir ‘ortam’daki gibi pasif bir dirençle değil kuvve-fiil ilişkisi ve elementlerin doğal eğilimleriyle açıklanabilir (141). Hussey *Aristotle’s Physics*’de, ‘içinde hareket edilen şey’i doğrudan doğruya ortam (*medium*) olarak kabul eder ve metin çevirisinde de ‘*media*’ kelimesini kullanır (37 ve 182). Fritsche “Place and locomotion in Aristotle”de, ‘içinden geçilen nesneye’ atıfta bulunarak cisimlerin ve elementlerin bir dereceye kadar dirençli ve hareketsiz bir ortama ihtiyaç duyduklarını ifade eder (87).

¹⁶⁹ Aristoteles, *Fizik*, 215b12-14.

¹⁷⁰ Morrison *On Location: Aristotle’s Concept of Place*’de, Aristoteles’in *Fizik IV*’te nesnelerin yerini belirleme ve konumlandırma pratiği olarak açıklamalar yaptığını (10), ancak bir şeyin bir yerde olduğunu söylediğimizde ne demek istediğimiz anlamak için gerekli olan metafiziksel temeli vermekte kısmen başarılı olabildiğini ifade eder (173). Fritsche “Place and locomotion in Aristotle” de, Aristoteles’in yer teorisini bir konum teorisi olarak değil, hareket mekaniğini açıklamak için geliştirdiğini ileri sürer (61).

Kaynakça

- Algra, Keimpre. *Concepts of Space in Greek Thought*. Leiden; New York; Köln: E.J. Brill, 1994.
- Aristoteles. *Gökyüzü Üzerine*. Çeviren: Saffet Babür, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1997.
- Aristoteles. *Metafizik*. Çeviren: Ahmet Arslan, İstanbul: Divan Kitap, 2019.
- Aristoteles. *Fizik*. Çeviren: Saffet Babür, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Aristotle. *Categories*. Çeviren: John Lloyd Ackrill, New Jersey: Princeton University Press, 1991.
- Bolay, Süleyman Hayri. *Aristo Metafiziği ile Gazzali Metafiziğinin Karşılaştırılması*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Casey, Edward S. *The Fate of Place : A Philosophical History*. Berkeley/ Los Angeles/ London: University of California Press, 2013.
- Ekren, Uğur. "Aristoteles'te Mekân ve Hareket." Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004.
- Fritsche, Johannes. "Place and locomotion in Aristotle: Physics Δ 4, 212a14-30," *Revue de Philosophie Ancienne* 34/1, (2016): 61-90.
- Hussey, Edward. *Aristotle's Physics, Books III and IV*. (E. Hussey, Dü.) Oxford: Clarendon Press, 1993.
- Lang, Helen S. *The Order of Nature in Aristotle's Physics: Place and Elements*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- Mendell, Henry. "Topoi on Topos: The Development of Aristotle's Concept of Place," *Phronesis* 32/2, (1987): 206-231.
- Morrison, Benjamin. *On Location: Aristotle's Concept of Place*. Oxford: Clarendon Press, 2002.
- Öner, Necati. *Klasik Mantık*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1981.
- Platon. *Timaios*. Çevirenler: Erol Güney ve Lütfi Ay, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Ross, David W. *Aristoteles*. Çeviren: Ahmet Arslan, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1993.
- Salis, Rita. "Is Aristotle's Place Really A Surface? On Aristotle's Concepts of Place in Physics IV and Categories 6," *Facta Universitatis, Series: Philosophy, Sociology, Psychology and History* 17/3, (2018): 159-167.